

2026-02

pÿ — • ¾ É Ä µ Á^{1 0} ® ¿ »¹ Ä^{1 0} ® Ä · Â ¢ ¿
 pÿ À Á^{1 1/2} ° ±¹ ¼ µ Ä ¬ Ä · ½ ‘ Á ±^{2 1 0} ® †¹
 pÿ ‘ À ì Ä ¿ ” ì^{3 1/4} ± Ä É ½ œ · ´ µ ½^{1 0} Î ½
 pÿ Á ¿² » · ¼ ¬ Ä É ½ Ñ Ä · ¿ »¹ Ä^{1 0} ® ±

pÿ ± À ± Ñ É Ä · Á[−] ¿ Å, “ µ Î Á^{3 1} ¿ Â

pÿ œ µ Ä ± À Ä Å Ç^{1 ± 0} Ì Á ì³ Á ± ¼ ¼ ± ”¹ µ, ½ Î ½ £ Ç - Ñ µ É ½, £ Ä Á ± Ä ·^{3 1 0} ® Â ° ±¹ ‘ Ñ Æ ¬ » µ^{1 ±} Ä
 pÿ š ¿^{1 1/2} É ½^{1 0} Î ½ • À¹ Ñ Ä · ¼ Î ½, ¢ µ Ç ½ Î ½ ° ±¹ ‘ ½, Á É À¹ Ñ Ä^{1 0} Î ½ £ À ¿ Å ´ Î ½, ± ½ µ À¹ Ñ Ä ®

<http://hdl.handle.net/11728/13302>

Downloaded from HEPHAESTUS Repository, Neapolis University institutional repository

**ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ, ΤΕΧΝΩΝ ΚΑΙ
ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

**ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ, ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΚΑΙ
ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ**

ΘΕΜΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ : «Η Εξωτερική Πολιτική της Τουρκίας
πριν και μετά την Αραβική Άνοιξη: Από το Δόγμα των
Μηδενικών Προβλημάτων στη Πολιτική Παρέμβασης»

**Διπλωματική Εργασία η οποία υποβλήθηκε προς απόκτηση
μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στις Διεθνείς Σχέσεις,
Στρατηγική και Ασφάλεια στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις
Πάφος**

**ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΦΟΙΤΗΤΗ: ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΠΑΠΑΣΩΤΗΡΙΟΥ**

**ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΑ: ΑΚΡΑ ΖΑΚΙΑ
ΦΕΒ 2026**

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © Γεώργιος Παπασωτηρίου , έτος κατάθεσης Διπλωματικής Εργασίας 2026

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση της Διπλωματικής Εργασίας από το Πανεπιστημίου Νεάπολις δεν υποδηλώνει
απαραιτήτως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Πανεπιστημίου.

Σελίδα Εγκυρότητας

Ονοματεπώνυμο Φοιτητή: Γεώργιος Παπασωτηρίου

Τίτλος Διπλωματικής Εργασίας: «Η Εξωτερική Πολιτική της Τουρκίας πριν και μετά την Αραβική Άνοιξη: Από το Δόγμα των Μηδενικών Προβλημάτων στη Πολιτική Παρέμβασης»

Η παρούσα Διπλωματική Εργασία εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για την απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις και εγκρίθηκε στις [ημερομηνία έγκρισης] από τα μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής.

Εξεταστική Επιτροπή:

Πρώτος επιβλέπων (Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφος) : Άκρα Ζακία

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: Ευστάθιος Φακιολάς

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: Φλώρος Φλούρος

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία εξετάζει τον μετασχηματισμό της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής από τις αρχές της δεκαετίας του 2000 έως τα μέσα της δεκαετίας του 2024, με έμφαση στη μετάβαση από το δόγμα των «μηδενικών προβλημάτων με τους γείτονες» σε μια πιο παρεμβατική και δυναμική στρατηγική. Κεντρικό σημείο καμπής αποτελεί η περίοδος της Αραβικής Άνοιξης, η οποία επέφερε βαθιές περιφερειακές και συστημικές ανακατατάξεις, επηρεάζοντας καθοριστικά την αντίληψη απειλής και τη στρατηγική συμπεριφορά της Τουρκίας.

Η μελέτη υιοθετεί ποιοτική μεθοδολογική προσέγγιση και βασίζεται σε συστηματική ανάλυση της σύγχρονης διεθνούς βιβλιογραφίας, εξετάζοντας τον ρόλο τόσο των εσωτερικών μεταβλητών (ιδεολογία, θεσμικές μεταβολές, πολιτική οικονομία) όσο και των εξωτερικών παραγόντων (περιφερειακή αστάθεια, μεταβολές ισορροπίας ισχύος, πολυπολικότητα). Το θεωρητικό πλαίσιο στηρίζεται συνδυαστικά στη Θεωρία της Ισορροπίας Απειλής και στον Επιθετικό Ρεαλισμό, προκειμένου να ερμηνευθεί τόσο η αλλαγή στις αντιλήψεις ασφάλειας της Άγκυρας όσο και η στροφή προς ενεργότερη προβολή ισχύος.

Τα ευρήματα δείχνουν ότι η τουρκική εξωτερική πολιτική εξελίχθηκε από μια φάση εξωστρεφούς, διπλωματικής και οικονομικά προσανατολισμένης περιφερειακής εμπλοκής σε μια περίοδο αυξημένης στρατιωτικής δραστηριοποίησης και αναθεωρητικής στρατηγικής. Η μεταβολή αυτή συνδέεται με τη συσσώρευση αντιλαμβανόμενων απειλών, τα περιφερειακά κενά ισχύος και την επιδίωξη στρατηγικής αυτονομίας. Η εργασία καταλήγει ότι η περίπτωση της Τουρκίας αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα κράτους μέσης ισχύος που προσαρμόζει δυναμικά τη στρατηγική του σε συνθήκες περιφερειακής ρευστότητας και διεθνούς ανακατανομής ισχύος.

Abstract

This thesis examines the transformation of Turkish foreign policy from the early 2000s to the mid-2024s, focusing on the shift from the “zero problems with neighbors” doctrine to a more interventionist and assertive strategic posture. The Arab Spring is treated as a critical turning point that triggered profound regional and systemic changes, significantly reshaping Turkey’s threat perception and strategic behavior.

The study adopts a qualitative methodological approach based on a systematic review and critical analysis of contemporary international literature. It evaluates the combined impact of internal variables (ideology, institutional change, political economy) and external factors (regional instability, shifts in the balance of power, and increasing multipolarity). The theoretical framework integrates Balance of Threat theory and Offensive Realism in order to explain both the change in Ankara’s security perceptions and the subsequent turn toward more active power projection.

The findings indicate that Turkish foreign policy evolved from a phase of diplomatic outreach, economic engagement, and soft-power regional activism to a period marked by intensified military involvement and revisionist strategic practices. This shift is linked to accumulated perceived threats, regional power vacuums, and the pursuit of strategic autonomy. The thesis concludes that Turkey represents a representative case of a middle power that dynamically adapts its foreign policy strategy under conditions of regional volatility and systemic power redistribution.

Πίνακας Περιεχομένων

Περίληψη	2
Abstract	3
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο : Εισαγωγή.....	6
1.1 Το αντικείμενο και η σημασία της μελέτης.....	6
1.2 Το ερευνητικό πρόβλημα και ο στόχος της εργασίας.....	7
1.3 Μεθοδολογική προσέγγιση και οριοθέτηση της μελέτης	8
1.4 Δομή της εργασίας	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο : Βιβλιογραφική Ανασκόπηση	9
2.1 Η τουρκική εξωτερική πολιτική από κρατοκεντρική και δομική σκοπία.....	11
2.1.1 Η τουρκική εξωτερική πολιτική από τη σκοπιά των εσωτερικών μεταβλητών.....	12
2.1.2 Η Αραβική Άνοιξη (2011–2013) και η μετέπειτα στρατηγική μετατόπιση.....	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο : Θεωρητικό πλαίσιο	15
3.1 Η θεωρία της Ισορροπίας Απειλής.....	15
3.2 Ο Επιθετικός Ρεαλισμός	17
3.3 Συνθετικό Θεωρητικό Υπόδειγμα της Μεταβολής της Τουρκικής Εξωτερικής Πολιτικής..	18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο : Προέλευση και χαρακτηριστικά της πολιτικής προσέγγισης πριν το 2011	19
4.1 Άνοδος του ΑΚΡ και διαμόρφωση στρατηγικής πορείας.....	19
4.2 Η συμβολή της «Στρατηγικής Βάθους» στη νέα εξωτερική πολιτική	20
4.3 Αντίληψεις και πρακτικές της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής σε περιφερειακά πλαίσια (2002-2010)	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 ^ο : Η κρίσιμη καμπή της Αραβικής Άνοιξης (2011-2013).....	22
5.1 Περιφερειακό σοκ και ανατροπές.....	22
5.2 Αντίληψη απειλής με επίκεντρο τη Συρία (2011-2013)	24
5.3 Περιφερειακές ευκαιρίες, κενά εξουσίας και στροφή σε καταναγκαστικά μέσα: συριακή κρίση.....	25
5.4 Σχέσεις με ΗΠΑ-ΕΕ και η απαρχή των εντάσεων	27
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 ^ο : Από την εξωστρέφεια στη δυναμική παρέμβαση: Μετά το 2014	28
6.1 Η μεταβολή του περιφερειακού και διεθνούς περιβάλλοντος μετά το 2014	28
6.2 Συρία και άμεση απειλή ασφάλειας: αναδιαμόρφωση της τουρκικής αντίληψης απειλής (2014–2016).....	29

6.3 Δυναμική πολλαπλών πόλων και δομικά κενά ισχύος: Ρωσία, Ιράν και Λιβύη (2016–2019)	29
6.4 Ανατολική Μεσόγειος και περιφερειακή εξισορρόπηση ισχύος (2019–2021).....	30
6.5 Νέα διεθνή και περιφερειακά δεδομένα: δομικές ευκαιρίες και στρατηγική αναπροσαρμογή της Τουρκίας (2022–2024)	31
6.6 Συνολική αποτίμηση της περιόδου 2014–2024: αντίληψη απειλής και στρατηγική προσαρμογή κράτους μέσης ισχύος.....	32
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7° : Συμπεράσματα, Επιπτώσεις & Πολιτικές Προτάσεις.....	33
7.1 Ανακεφαλαίωση συνολικής πορείας (2002–2024)	33
7.2 Απαντήσεις στα ερευνητικά ερωτήματα.....	34
7.3 Θεωρητική συμβολή	35
7.4 Επιπτώσεις και προτάσεις πολιτικής.....	35
7.5 Περιορισμοί και προοπτικές μελλοντικής έρευνας.....	36
Βιβλιογραφία	37

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο : Εισαγωγή

1.1 Το αντικείμενο και η σημασία της μελέτης

Η τουρκική εξωτερική πολιτική κατά τις πρώτες δεκαετίες του 21ου αιώνα έχει αναδειχθεί σε ένα από τα πιο επίκαιρα και πολυσυζητημένα ζητήματα στο πεδίο των Διεθνών Σχέσεων και της Περιφερειακής Ασφάλειας. Η Τουρκία, ως περιφερειακή δύναμη με κομβική γεωστρατηγική θέση, διαδραματίζει ρόλο-κλειδί σε περιοχές στρατηγικής σημασίας, όπως η Ανατολική Μεσόγειος, η Μέση Ανατολή, ο Εύξεινος Πόντος και τα Βαλκάνια. Οι επιλογές εξωτερικής πολιτικής της χώρας επηρεάζουν άμεσα τόσο τη σταθερότητα των γειτονικών περιοχών όσο και τη λειτουργία θεσμών όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση και το ΝΑΤΟ.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι, από τις αρχές της δεκαετίας του 2000 και κυρίως μετά την άνοδο του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (ΑΚΡ) στην εξουσία, η τουρκική εξωτερική πολιτική εμφανίζει σαφή σημάδια αναπροσανατολισμού. Κατά την πρώτη περίοδο, η Τουρκία πρόβαλε την εικόνα μιας χώρας προσηλωμένης στην εμβάθυνση των σχέσεών της με τη Δύση, στην εξομάλυνση των σχέσεων με τους γείτονές της και στην ενίσχυση της περιφερειακής της παρουσίας μέσα από διπλωματικά και οικονομικά μέσα. Σταδιακά, ωστόσο, και ιδίως μετά τις ανακατατάξεις που επέφερε η Αραβική Άνοιξη, η τουρκική στρατηγική φαίνεται να μετατοπίζεται προς μια πιο παρεμβατική και διεκδικητική στάση, με αυξημένη χρήση στρατιωτικών μέσων και έμφαση στην έννοια της στρατηγικής αυτονομίας (Haugom 2019, pp. 7–9).

Οι εξελίξεις αυτές δεν μπορούν να απομονωθούν από το μεταβαλλόμενο διεθνές περιβάλλον. Η σχετική αποδυνάμωση της αμερικανικής παρουσίας σε κρίσιμες περιοχές, η ενίσχυση της πολυπολικότητας και η αναζωπύρωση των περιφερειακών ανταγωνισμών διαμορφώνουν ένα τοπίο στο οποίο κράτη μεσαίας ισχύος αναζητούν περισσότερους βαθμούς ελευθερίας. Σε αυτό το πλαίσιο, η περίπτωση της Τουρκίας αποκτά ξεχωριστή σημασία ως παράδειγμα χώρας που επιδιώκει αναβάθμιση του διεθνούς της ρόλου, εκμεταλλευόμενη τόσο ευκαιρίες όσο και κενά που αφήνει το σύστημα (Kubicek 2022).

Για την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση, η ανάλυση της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής δεν αποτελεί απλώς αντικείμενο ακαδημαϊκού ενδιαφέροντος, αλλά συνδέεται άμεσα με ζητήματα ασφάλειας, αποτροπής, ενεργειακής πολιτικής, μεταναστευτικών ροών και περιφερειακής

ισορροπίας. Η κατανόηση των κινήτρων, των περιορισμών και των στρατηγικών επιλογών της Τουρκίας είναι απαραίτητη τόσο για την ερευνητική κοινότητα όσο και για τη χάραξη συνεκτικών και αποτελεσματικών πολιτικών σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο (Φίλη & Καιρίδης 2023).

Η ανάλυση δεν προσεγγίζει την τουρκική εξωτερική πολιτική ως ένα γραμμικό ή μονοσήμαντο φαινόμενο, αλλά ως αποτέλεσμα αλληλεπίδρασης μεταξύ διεθνών πιέσεων, περιφερειακών εξελίξεων και εσωτερικών πολιτικών μετασχηματισμών. Η τουρκική στρατηγική συμπεριφορά εξελίσσεται μέσα από διαδοχικές φάσεις προσαρμογής, στις οποίες συνυπάρχουν στοιχεία συνέχειας και ασυνέχειας, συνεργασίας και ανταγωνισμού. Υπό αυτή την έννοια, η παρούσα εργασία αποφεύγει ερμηνείες που αποδίδουν τις επιλογές της Άγκυρας αποκλειστικά σε ιδεολογικούς ή συγκυριακούς παράγοντες και επιχειρεί μια πιο σύνθετη και πολυπαραγοντική ανάγνωση της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής.

1.2 Το ερευνητικό πρόβλημα και ο στόχος της εργασίας

Παρά τον πλούτο της βιβλιογραφίας που έχει παραχθεί τις τελευταίες δύο δεκαετίες, η ερμηνεία της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής παραμένει αντικείμενο διαφωνιών και πολλαπλών ερμηνευτικών προσεγγίσεων. Ένα σημαντικό μέρος της έρευνας επικεντρώνεται σε μονοδιάστατες ερμηνείες, αποδίδοντας τις εξελίξεις είτε στην ιδεολογία της πολιτικής ηγεσίας, είτε σε εσωτερικές μεταβολές θεσμών, είτε στις πιέσεις του διεθνούς περιβάλλοντος. Αν και οι προσεγγίσεις αυτές φωτίζουν επιμέρους όψεις του φαινομένου, συχνά δεν επαρκούν για να εξηγήσουν τη μεταβλητότητα και τις αντιφάσεις που χαρακτηρίζουν τη στρατηγική της Τουρκίας.

Το βασικό ερευνητικό πρόβλημα που αναδεικνύεται, επομένως, είναι η ανάγκη υπέρβασης των απλουστευμένων αναγνώσεων και η υιοθέτηση μιας πολυπαραγοντικής και δυναμικής αναλυτικής προσέγγισης. Η τουρκική εξωτερική πολιτική δεν διαμορφώνεται μόνο από ιδεολογικές σταθερές ή δομικούς περιορισμούς, αλλά αποτελεί ανάγκη μιας συστηματικής ερμηνείας μεταβολής της στρατηγικής συμπεριφοράς της Άγκυρας, ως συνάρτηση των μεταβαλλόμενων αντιλήψεων απειλής και δομικών περιορισμών-ευκαιριών κυρίως σε περιφερειακό και διεθνές επίπεδο. Η ανάλυση αυτής της σύνθετης σχέσης βρίσκεται στο επίκεντρο της παρούσας μελέτης.

Στόχος της εργασίας είναι να αναλύσει συστηματικά τον μετασχηματισμό της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής από το 2002 έως και τα μέσα της δεκαετίας του 2024, εστιάζοντας τόσο στις φάσεις εξέλιξής της, όσο και στους καθοριστικούς παράγοντες που διαμόρφωσαν την κατεύθυνσή

της. Πιο συγκεκριμένα, επιχειρείται, η καταγραφή των βασικών φάσεων αλλαγής στη στρατηγική της Τουρκίας, η αξιολόγηση της επίδρασης εσωτερικών θεσμικών και πολιτικών μεταβολών, η ανάλυση του ρόλου του περιφερειακού και διεθνούς περιβάλλοντος ασφάλειας, και η εκτίμηση των συνεπειών που είχε αυτή η στρατηγική πορεία για την περιφερειακή σταθερότητα και για τους βασικούς διεθνείς δρώντες που επηρεάζονται από τη συμπεριφορά της Άγκυρας.

1.3 Μεθοδολογική προσέγγιση και οριοθέτηση της μελέτης

Η εργασία υιοθετεί ποιοτική και αναλυτική μεθοδολογική προσέγγιση, βασισμένη κυρίως σε συστηματική μελέτη και κριτική ανάλυση της δευτερογενούς βιβλιογραφίας. Η επιλογή αυτή κρίνεται κατάλληλη, καθώς το αντικείμενο της έρευνας αφορά σύνθετα πολιτικά και στρατηγικά φαινόμενα που δεν αποτυπώνονται ικανοποιητικά μέσω ποσοτικών δεικτών. Αντίθετα, απαιτούν ερμηνευτικού τύπου ανάλυση, η οποία λαμβάνει υπόψη το ιστορικό, θεσμικό και ιδεολογικό πλαίσιο μέσα στο οποίο διαμορφώνονται οι αποφάσεις εξωτερικής πολιτικής.

Η ανάλυση αξιοποιεί θεωρητικά εργαλεία των Διεθνών Σχέσεων και συνδυάζεται με την εξέταση συγκεκριμένων εμπειρικών περιπτώσεων, όπως η Συρία, η Ανατολική Μεσόγειος και οι σχέσεις Τουρκίας και Δύσης. Οι περιπτώσεις αυτές δεν εξετάζονται μεμονωμένα, αλλά ως ενδεικτικά παραδείγματα ευρύτερων στρατηγικών επιλογών. Η χρονική οριοθέτηση της μελέτης ξεκινά με την άνοδο του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης στην εξουσία και εκτείνεται μέχρι τις πιο πρόσφατες εξελίξεις, ώστε να καλύψει τόσο την αρχική φάση εξωστρεφούς εξισορρόπησης όσο και τη μετέπειτα παρεμβατική κατεύθυνση.

Η ανάλυση των εμπειρικών περιπτώσεων βασίζεται κυρίως σε δύο συμπληρωματικά θεωρητικά εργαλεία. Η Θεωρία Ισορροπίας Απειλής (Walt, 1987) αξιοποιείται για να εξηγηθεί η μεταβολή στην αντίληψη απειλής της Άγκυρας σε περιόδους περιφερειακής ρευστότητας, ενώ ο Επιθετικός Ρεαλισμός (Mearsheimer, 2001) χρησιμοποιείται για να ερμηνεύσει την κατεύθυνση και τη μορφή της στρατηγικής συμπεριφοράς της Τουρκίας, όταν οι δομικές συνθήκες του διεθνούς συστήματος επιτρέπουν ενεργητικότερη προβολή ισχύος. Η διάκριση αυτή επιτρέπει τη συστηματική κατανόηση τόσο της αλλαγής προτεραιοτήτων όσο και των επιλογών δράσης της Άγκυρας.

Η εργασία αναγνωρίζει τους περιορισμούς που προκύπτουν από την αποκλειστική χρήση δευτερογενούς βιβλιογραφίας, καθώς απουσιάζουν πρωτογενείς συνεντεύξεις ή δεδομένα πεδίου. Ωστόσο, η επιλογή έγκυρων και πρόσφατων ακαδημαϊκών πηγών στοχεύει στην εξασφάλιση της εγκυρότητας και της αξιοπιστίας των αναλύσεων και των συμπερασμάτων.

1.4 Δομή της εργασίας

Η εργασία οργανώνεται σε διακριτά αλλά αλληλένδετα κεφάλαια, με στόχο τη σταδιακή ανάπτυξη του κεντρικού επιχειρήματος. Το δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζει τη βιβλιογραφική ανασκόπηση, χαρτογραφώντας τις κυρίαρχες ερμηνευτικές προσεγγίσεις σχετικά με την εξωτερική πολιτική της Τουρκίας. Το τρίτο κεφάλαιο εισάγει το θεωρητικό εργαλείο ανάλυσης, με έμφαση στη Θεωρία Ισορροπίας Απειλής και τον Επιθετικό Ρεαλισμό.

Τα επόμενα κεφάλαια επικεντρώνονται στην εμπειρική ανάλυση παραγόντων και περιπτώσεων που καθόρισαν τη στρατηγική της Τουρκίας, εξετάζοντας περιορισμένα εσωτερικές μεταβλητές αλλά κυρίως τις εξωτερικές προκλήσεις και τις μεταβολές σε περιφερειακό και διεθνές σύστημα, οι οποίες επηρέασαν την αντίληψη απειλής της Άγκυρας και διαμόρφωσαν τη στρατηγική της συμπεριφορά. Στο έβδομο κεφάλαιο επιχειρείται η σύνθεση των ευρημάτων, η αποτίμηση των διαφορετικών ερμηνειών, καθώς και η διατύπωση των τελικών συμπερασμάτων και των επιπτώσεων της ανάλυσης για την πολιτική και τη θεωρία των Διεθνών Σχέσεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο : Βιβλιογραφική Ανασκόπηση

Στη διεθνή βιβλιογραφία, η εξωτερική πολιτική προσεγγίζεται ως η διαδικασία μέσω της οποίας τα κράτη διαμορφώνουν και υλοποιούν στρατηγικές επιλογές απέναντι στο διεθνές περιβάλλον, με στόχο την προάσπιση της ασφάλειας, της ισχύος και των συμφερόντων τους. Οι θεωρητικές προσεγγίσεις των Διεθνών Σχέσεων αντιλαμβάνονται την εξωτερική πολιτική όχι ως απομονωμένο πεδίο αποφάσεων, αλλά ως αποτέλεσμα αλληλεπίδρασης μεταξύ διεθνών δομών, περιφερειακών ισορροπιών και εσωτερικών πολιτικών και θεσμικών παραγόντων. Ιδίως οι δομικές και νεορεαλιστικές προσεγγίσεις τονίζουν ότι η συμπεριφορά των κρατών καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από το άναρχο διεθνές σύστημα και τους συσχετισμούς ισχύος που αυτό παράγει, περιορίζοντας το εύρος των διαθέσιμων επιλογών και ωθώντας τα κράτη σε στρατηγικές προσαρμογής εξισορρόπησης ή αναθεώρησης.

Παράλληλα, η σύγχρονη βιβλιογραφία αναγνωρίζει ότι η εξωτερική πολιτική δεν αποτελεί απλώς μηχανική αντίδραση στις διεθνείς δομές, αλλά επηρεάζεται από αντιλήψεις απειλής, εθνικές στρατηγικές κουλτούρες και πολιτικές επιλογές των ηγεσιών. Έτσι, στις Διεθνείς Σχέσεις η ανάλυση της εξωτερικής πολιτικής εστιάζει τόσο στο πώς τα κράτη αντιδρούν στις πιέσεις του διεθνούς συστήματος όσο και στο πώς ερμηνεύουν αυτές τις πιέσεις και μεταφράζουν τις δομικές

συνθήκες σε συγκεκριμένες στρατηγικές συμπεριφορές. Η προσέγγιση αυτή επιτρέπει τη σύνδεση του γενικού θεωρητικού πλαισίου με επιμέρους εθνικές περιπτώσεις, προετοιμάζοντας το έδαφος για την εξέταση συγκεκριμένων κρατικών στρατηγικών, όπως στην περίπτωση της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, η οποία αναλύεται στη συνέχεια της παρούσας βιβλιογραφικής ανασκόπησης.

Η τουρκική εξωτερική πολιτική από το 2002 έως το 2025 αποτελεί μία από τις πιο πολυσυζητημένες περιπτώσεις μετασχηματισμού μεσαίας δύναμης στον 21ο αιώνα. Η άνοδος του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (AKP) υπό τον Ερντογάν εγκαίνιασε μια περίοδο αναθεώρησης παλαιών δόγματων και διατύπωσης νέων προσανατολισμών, με στόχο την ενίσχυση της περιφερειακής παρουσίας της Τουρκίας. Η περίοδος αυτή, που ξεκίνησε με ήπια διπλωματία, οικονομική διεύρυνση και φιλοδυτικό προσανατολισμό (2002 – 2010), κορυφώθηκε σε μια αναθεωρητική εξωτερική πολιτική, χαρακτηριζόμενη από έντονη στρατιωτική εμπλοκή και ανταγωνισμό (2014 – 2025). Για την πλήρη κατανόηση αυτού του σύνθετου μετασχηματισμού, η παρούσα βιβλιογραφική ανασκόπηση υιοθετεί ένα συστηματικό πλαίσιο ανάλυσης. Η μελέτη εξετάζει τους καθοριστικούς παράγοντες που οδήγησαν στις αλλαγές, εστιάζοντας σε τρία συμπληρωματικά επίπεδα ανάλυσης, σύμφωνα με τις απαιτήσεις της εργασίας:

Σε εσωτερικό επίπεδο, αναλύεται η επιρροή της ιδεολογίας του AKP, με έμφαση στον νεοοθωμανισμό και το πολιτικό Ισλάμ, καθώς και ο ρόλος της πολιτικής οικονομίας. Σε περιφερειακό επίπεδο, εξετάζεται η θέση της Τουρκίας στη Μέση Ανατολή, στη Βόρεια Αφρική και στην Ανατολική Μεσόγειο, καθώς και η δυναμική του ανταγωνισμού της με άλλους περιφερειακούς δρώντες. Τέλος, σε διεθνές επίπεδο, διερευνώνται οι σχέσεις της Τουρκίας με τις Μεγάλες Δυνάμεις (ΗΠΑ, ΕΕ, Ρωσία) και οι επιπτώσεις από τη διάβρωση της διεθνούς φιλελεύθερης τάξης.

Η βιβλιογραφία της τελευταίας δεκαετίας αναδεικνύει την Τουρκία ως μια «ρευστή» δύναμη: κράτος που κινείται ανάμεσα σε ήπια διπλωματία και στρατιωτικοποίηση, ανάμεσα σε πολυδιάστατη εξωτερική πολιτική και συγκρουσιακές παρεμβάσεις (Kirişci 2020, 5-22). Οι πρόσφατες μελέτες συγκλίνουν στο ότι η Τουρκία επεδίωξε να μετατραπεί σε καθοριστικό δρώντα στη Μέση Ανατολή, στη Βόρεια Αφρική και στην Ανατολική Μεσόγειο, χρησιμοποιώντας εναλλαγές στρατηγικών εργαλείων ανάλογα με το περιφερειακό περιβάλλον (Akkoyunlu, & Öktem 2016, 505–527) (Aras 2022, 26–28) (Barkey 2015, 1-18) (Öniş 2020, 5-22).

Λαμβάνοντας υπόψη τη ρητή στροφή προς την ισχυρή στρατιωτική ισχύ, όπως αυτή αποτυπώνεται στη συστηματική αύξηση των στρατιωτικών επιχειρήσεων, στην ανάπτυξη εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας και στη συχνότερη χρήση ένοπλης ισχύος ως εργαλείου εξωτερικής

πολιτικής, η ανασκόπηση δομείται γύρω από τις θεωρίες της ισχύος, οι οποίες προσφέρουν το κατάλληλο αναλυτικό πρίσμα για την εξήγηση της επιθετικής δυναμικής στρατηγικής που υιοθετήθηκε μετά το 2014. Η παρούσα βιβλιογραφική ανασκόπηση εξετάζει συστηματικά αυτόν τον μετασχηματισμό, οργανώνοντας τα πορίσματα της σύγχρονης βιβλιογραφίας σε συνεκτικό πλαίσιο (Walt 1987, 21-60) (Schweller 1994, 73-76) (Donnelly 2015, κεφ. 3).

2.1 Η τουρκική εξωτερική πολιτική από κρατοκεντρική και δομική σκοπία

Στην παρούσα υποενότητα αντανakλάται η ανάγκη για ένα θεωρητικό πλαίσιο ικανό να ερμηνεύσει τη μεταβολή της στρατηγικής συμπεριφοράς της Τουρκίας υπό συνθήκες συστημικής ρευστότητας και περιφερειακής αστάθειας. Οι εν λόγω θεωρητικές προσεγγίσεις, εντασσόμενες στη ρεαλιστική παράδοση, επιτρέπουν την ανάλυση της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής όχι ως αθροιστικού αποτελέσματος επιμέρους αποφάσεων, αλλά ως προσαρμοστικής αντίδρασης ενός κράτους στο άναρχο διεθνές σύστημα και στους μεταβαλλόμενους συσχετισμούς ισχύος. Στο πλαίσιο αυτό, η απομάκρυνση από το δόγμα των «μηδενικών προβλημάτων» και η αυξημένη προσφυγή σε στρατιωτικά μέσα μετά το 2014 προσεγγίζονται ως έκφραση στρατηγικής αναπροσαρμογής, η οποία απορρέει από την αναθεώρηση των αντιλήψεων απειλής και την επιδίωξη διασφάλισης της σχετικής ισχύος σε ένα πολυπολικό περιβάλλον. Η θεωρητική έμφαση στην ισχύ καθιστά δυνατή τη συστηματική σύνδεση των διεθνών δομικών περιορισμών με τις επιλογές πολιτικής της Άγκυρας, προετοιμάζοντας την εφαρμογή ειδικότερων ρεαλιστικών θεωρήσεων που αναπτύσσονται στο επόμενο κεφάλαιο (Mearsheimer 2001, 29–33).

Προκειμένου να καλυφθεί η πολυπλοκότητα της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, οι θεωρίες Ισχύος ενσωματώνονται στη δομή των τριών επιπέδων ανάλυσης, επιτρέποντας μια ολιστική εξέταση των αιτιών του μετασχηματισμού.

Στο συστημικό επίπεδο, η ανάλυση εστιάζει στην αντίδραση της Τουρκίας στις μεταβολές της περιφερειακής ισορροπίας δυνάμεων. Οι θεωρίες Ισχύος εξηγούν την αλλαγή της ισορροπίας δυνάμεων στην Ανατολική Μεσόγειο, η οποία οδήγησε την Τουρκία σε αμυντική ή επιθετική χρήση της ναυτικής ισχύος της, ανάλογα με τις συμμαχίες που διαμορφώθηκαν από τους αντιπάλους της (Pierini 2020). Επίσης, εξηγούν τη στρατηγική ταλάντευση ανάμεσα στις ΗΠΑ/NATO και τη Ρωσία, ως προσπάθεια μεγιστοποίησης των οφελών σε ένα πολυπολικό περιβάλλον (Karako, & Dalton 2021, 7-9).

Συνεπώς η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας στην παρούσα εργασία, προσεγγίζεται κυρίως ως συστημική προσαρμογή στις μεταβαλλόμενες ισορροπίες ισχύος και απειλής και δεν εστιάζει

τόσο σε εσωτερικές ιδεολογίες και πολιτικούς παράγοντες, οι οποίοι εξετάζονται διακριτά στην επόμενη ενότητα.

Η συνδυαστική αυτή προσέγγιση επιτρέπει την ολοκληρωμένη μελέτη της Τουρκίας που αντιδρά στους συστηματικούς περιορισμούς, ενώ την ίδια στιγμή διαμορφώνει τη στρατηγική της με βάση τις εσωτερικές πολιτικές και οικονομικές της ανάγκες.

2.1.1 Η τουρκική εξωτερική πολιτική από τη σκοπιά των εσωτερικών μεταβλητών

Η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας έχει εξεταστεί εκτενώς από προσεγγίσεις που δίνουν έμφαση στις εσωτερικές μεταβλητές του κράτους, όπως οι ιδεολογικές αναφορές της πολιτικής ηγεσίας, η οικονομική διείσδυση, τα εργαλεία ήπιας ισχύος και το νεοοθωμανικό όραμα, τα οποία αντιμετωπίζονται ως βασικοί μηχανισμοί άσκησης επιρροής στο διεθνές και περιφερειακό περιβάλλον.

Η Αραβική Άνοιξη αποτελεί την καθοριστική «κρίσιμη καμπή» της τουρκικής στρατηγικής. Η βιβλιογραφία συγκλίνει ότι το AKP είδε στις εξεγέρσεις μια ιστορική ευκαιρία: την ανάδειξη κυβερνήσεων φιλικών προς το πολιτικό Ισλάμ, γεγονός που θα ενίσχυε τη δική του περιφερειακή ηγεμονία (Hinnebusch, & Saouli 2020, 23-25).

Οι σημαντικότερες σύγχρονες μελέτες της περιόδου 2017–2024 δείχνουν ότι η Τουρκία εγκατέλειψε τον ουδέτερο διαμεσολαβητικό της ρόλο, υιοθέτησε μια ιδεολογικά φορτισμένη προσέγγιση υπέρ της Μουσουλμανικής Αδελφότητας και αναμετρήθηκε με τη Σαουδική Αραβία, τα ΗΑΕ και την Αίγυπτο για την απόκτηση επιρροής. (Yavuz, & Özcan 2020, 33-37). Πολλοί συγγραφείς τονίζουν ότι η περίοδος αυτή προετοίμασε τη στρατιωτικοποίηση που ακολούθησε (Lynch 2018, 11-13) (Gause 2014, κεφ. 5).

Η βιβλιογραφία, στο πλαίσιο αυτών των εξελίξεων, εστιάζει ιδιαίτερα στο ρόλο της ιδεολογίας του AKP. Η ιδεολογία δεν είναι αυτοσκοπός, αλλά όχημα για την προβολή του τουρκικού ρόλου ως περιφερειακού ηγέτη, συνδέοντας την εσωτερική νομιμοποίηση με την εξωτερική επιτυχία (Kutlay, & Öniş 2021, 1–20). Παράλληλα η πολιτική οικονομία αναδεικνύεται κρίσιμος παράγοντας διαμόρφωσης στρατηγικής. Η εξωτερική πολιτική συνδέεται άμεσα με την οικονομική διείσδυση, ειδικά στην Αφρική και στη Βαλκανική, για να εξυπηρετηθούν τα συμφέροντα των φιλοκυβερνητικών επιχειρηματικών ελίτ και να αντιμετωπιστούν οι εσωτερικές οικονομικές πιέσεις (Sanchez 2020, 45–67). Επιπλέον η εσωτερική αυταρχική μετατόπιση και η

ενίσχυση της εκτελεστικής εξουσίας επέτρεψαν την ταχύτερη και πιο επιθετική λήψη αποφάσεων στην εξωτερική πολιτική, μειώνοντας τον θεσμικό έλεγχο (Akkoyunlu, & Öktem 2016, 505–527).

Η σύγχρονη βιβλιογραφία συμφωνεί ότι η πρώτη δεκαετία του AKP χαρακτηρίστηκε από έντονη έμφαση στην οικονομία, στη διπλωματική διαμεσολάβηση και στη δημόσια διπλωματία (Kardaş 2017, 1-20) (Altunışık & Martin 2011, 79-82). Η προσέγγιση Davutoğlu περί «Stratejik Derinlik» θεωρείται από τους περισσότερους μελετητές ως το ιδεολογικό υπόβαθρο της περιόδου (Akgün, & Gündoğar 2019, 5-18) .

Μελέτες μετά το 2015 επισημαίνουν δύο βασικές παραμέτρους όπου η Τουρκία επιδίωξε να λειτουργήσει ως διασυνδεδετικός φορέας και περιφερειακός διαμεσολαβητής, με επιτυχία σε Συρία, Ισραήλ, Βαλκάνια. Επιπλέον η οικονομική διπλωματία αποτέλεσε τον πυρήνα της στρατηγικής: εξαγωγές, επενδύσεις, TIKA, Turkish Airlines, πολιτιστική διπλωματία (Sanchez 2020, 45-67).

Ωστόσο, μεταγενέστερη βιβλιογραφία (2018–2023) υπογραμμίζει ότι η ήπια ισχύς είχε δομικά όρια: υπήρχε ασυμβατότητα ανάμεσα στο φιλοδυτικό αφήγημα και στην ισλαμική-συντηρητική ταυτότητα που αναδυόταν στο εσωτερικό (Balci 2021, κεφ.4) (Sterling-Folker 2008, 50-72). Η κριτική ανάλυση επισημαίνει ότι αυτή η οικονομική ευπάθεια λειτούργησε ως περιοριστικός παράγοντας στην επιδίωξη της υλικής ισχύος στο εσωτερικό επίπεδο, αναγκάζοντας την κυβέρνηση σε επαναπροσέγγιση με τους περιφερειακούς αντιπάλους (Ulgen 2022) και ακυρώνοντας εν μέρει τις ιδεολογικές της επιλογές.

2.1.2 Η Αραβική Άνοιξη (2011–2013) και η μετέπειτα στρατηγική μετατόπιση

Η εμπειρία της Αραβικής Άνοιξης ανέδειξε τα όρια της πολιτικής «μηδενικών προβλημάτων» και της ήπιας ισχύος. Η επιδείνωση της κατάστασης στη Μέση Ανατολή, η συριακή κατάρρευση και η επιδείνωση των σχέσεων των δυτικών και αραβικών κρατών, δημιούργησαν ένα περιβάλλον στρατηγικής αβεβαιότητας. Ως συνέπεια η Άγκυρα μετά το 2014, προχωρά σε μια πιο ενεργητική και στρατιωτικοποιημένη προσέγγιση. Η Τρίτη Περίοδος (2014–2025): Ενίσχυση στρατιωτικής παρουσίας, Περιφερειακές Επεμβάσεις και Νέες Συμμαχίες μετά το 2014, η Τουρκία αναδύεται στη βιβλιογραφία ως «revisionist middle power» (Öniş, & Yılmaz 2021, 195-216).

Αναδεικνύονται τέσσερις κύριοι άξονες που αφορούν τη στρατιωτική ισχύ και τις εξωτερικές επιχειρήσεις, την αναπλαισίωση των σχέσεων με μεγάλες δυνάμεις, την Ανατολική Μεσόγειο και την ενεργειακή διπλωματία, καθώς και την επαναπροσέγγιση μετά το 2020. Ειδικότερα, οι επεμβάσεις σε Συρία, Ιράκ και Λιβύη, η αυξανόμενη χρήση UAVs και η δημιουργία

στρατιωτικών βάσεων σε Κατάρ, Σομαλία και Λιβύη αναφέρονται ως χαρακτηριστικά μιας νέας «επιθετικής πραγματιστικής» στρατηγικής (Kasapoğlu 2021, 5-25). Παράλληλα, η βιβλιογραφία μετά το 2020 εστιάζει στη ρευστή σχέση με τη Ρωσία, ιδίως σε ζητήματα όπως οι S-400, η Συρία και η ενέργεια, στη συγκρουσιακή αλλά αλληλεξαρτώμενη σχέση με τις ΗΠΑ (Karako, & Dalton 2021, 7-9) και στη διαρκώς διακυμαινόμενη σχέση με την ΕΕ (Keyman 2020, 100). Μετά το 2018, η Τουρκία εμφανίζεται ως ο κύριος «disruptive actor» στην Ανατολική Μεσόγειο (Pierini 2020, 4-5), αμφισβητώντας θαλάσσιες ζώνες, υπογράφοντας το τουρκο-λιβυκό μνημόνιο και αυξάνοντας την επιρροή της μέσω στρατιωτικής παρουσίας. Τέλος, πολλές σύγχρονες έρευνες της περιόδου 2021–2024 καταγράφουν μια τάση επαναπροσέγγισης με την Αίγυπτο, τη Σαουδική Αραβία, το Ισραήλ και τα ΗΑΕ, ως αποτέλεσμα οικονομικής πίεσης και περιφερειακής κόπωσης (Ulgen 2022, 3-4).

Εντοπίζονται δομικές αντιφάσεις στην εξωτερική πολιτική της Τουρκίας μετά το 2014, οι οποίες υπονομεύουν την αποτελεσματικότητα της ρεβιζιονιστικής στρατηγικής της και συνιστούν το κεντρικό πεδίο διαφωνίας μεταξύ των μελετητών που υιοθετούν τις θεωρίες Ισχύος. Η κυριότερη αντίφαση αναδεικνύεται στην ασυμμετρία μεταξύ της επιθετικής εξωτερικής πολιτικής και της εσωτερικής δομικής αδυναμίας, με την Τουρκία να προβάλλει ισχύ αλλά να εξαρτάται από οικονομική αστάθεια και νομισματική ευπάθεια (Aybars 2023, 12-31)

Μια περαιτέρω αντίφαση εντοπίζεται στην αποτυχία μετατροπής της ισχύος, καθώς η Τουρκία χρησιμοποιεί στρατιωτική ισχύ αλλά αδυνατεί να μετατρέψει τις επιχειρήσεις σε σταθερή διπλωματική επιρροή (Cook 2021). Οι στρατιωτικές επεμβάσεις σε Συρία, Ιράκ και Λιβύη, αν και εξασφαλίζουν τακτικά κέρδη, δεν έχουν οδηγήσει σε μόνιμες πολιτικές λύσεις ή στη δημιουργία φιλικών καθεστώτων. Αυτό το πρόβλημα συνδέεται με το περιφερειακό επίπεδο: η Τουρκία επιδιώκει ρόλο ηγεμονίας αλλά βρίσκεται σε ανταγωνισμό με κάθε περιφερειακό δρώντα, με αποτέλεσμα η επιθετική της στάση να δημιουργεί εξισορροπητικούς συνασπισμούς που την οδηγούν σε μεγαλύτερη περιφερειακή ασφάλεια (Öniş, & Yılmaz 2021, 195-216).

Τέλος η βιβλιογραφία αναδεικνύει την ιδεολογική ασάφεια ως ένα κενό στην κατανόηση των προθέσεων της Άγκυρας. Υπάρχει έντονη διαφωνία στο πώς πρέπει να ερμηνευτεί ο νεοθωμανισμός (Açıksöz 2020): ως μια βαθιά ιδεολογία, ως ένα μέσο νομιμοποίησης στο εσωτερικό ή ως μια πρακτική στρατηγική για την επέκταση της επιρροής. Η απουσία συναίνεσης σε αυτό το σημείο καθιστά δύσκολη την αξιολόγηση της μακροπρόθεσμης στρατηγικής της Τουρκίας. Επομένως, ένα σημαντικό κενό στην ανάλυση αφορά τη δομική σύνδεση μεταξύ της εσωτερικής αυταρχικής μετατόπισης και του επιθετικού χαρακτήρα της εξωτερικής πολιτικής, ένα σημείο που χρήζει περαιτέρω διερεύνησης στη μελλοντική έρευνα.

Συμπερασματικά η βιβλιογραφία της περιόδου 2010–2024 αποτυπώνει την Τουρκία ως μια εξελισσόμενη δύναμη που κινείται ανάμεσα στην συνεργασία και στην αντιπαράθεση, ανάμεσα στον ιδεολογική διεύρυνση και τον στρατηγικό πραγματισμό. Η μετάβαση από την ήπια ισχύ στη στρατιωτικοποιημένη επιρροή αποτελεί τον μεγαλύτερο μετασχηματισμό της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής στον 21ο αιώνα. Η σύγχρονη βιβλιογραφική παραγωγή δείχνει ότι η Τουρκία έχει εδραιώσει την παρουσία της, αλλά το κάνει μέσα σε ένα ασταθές πλαίσιο που απαιτεί διαρκή διαχείριση ρίσκου. Μελετητές της τελευταίας δεκαετίας συμφωνούν ότι το πραγματικό ερώτημα για το 2025 και μετά είναι αν η Άγκυρα μπορεί να μετατρέψει τη συσσωρευμένη ισχύ της σε σταθερή θεσμική επιρροή ή αν το μοντέλο της θα παραμείνει τακτικό και συγκυριακό (Checkel 2017, κεφ.1).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο : Θεωρητικό πλαίσιο

Η κατανόηση της μεταβολής στην τουρκική εξωτερική πολιτική πριν και μετά την Αραβική Άνοιξη προϋποθέτει ένα θεωρητικό πλαίσιο που δεν περιορίζεται στην περιγραφική αποτύπωση στρατηγικών επιλογών, αλλά επιτρέπει τη συστηματική ερμηνεία των αιτιών και των μηχανισμών που τις παρήγαγαν. Στο πλαίσιο αυτό, η παρούσα μελέτη αξιοποιεί δύο συμπληρωματικές εκδοχές του ρεαλιστικού παραδείγματος τη Θεωρία Ισορροπίας Απειλής του Stephen Walt και τον Επιθετικό Ρεαλισμό του John Mearsheimer ως ερμηνευτικά εργαλεία για την ανάλυση τόσο της μεταβολής στις αντιλήψεις ασφάλειας της Άγκυρας όσο και της κατεύθυνσης της στρατηγικής της συμπεριφοράς. Η Θεωρία Ισορροπίας Απειλής επιτρέπει την ανίχνευση του τρόπου με τον οποίο οι περιφερειακές ανατροπές μετά το 2011 αναδιαμόρφωσαν την αντίληψη απειλών της Τουρκίας, ενεργοποιώντας διαδικασίες στρατηγικής αναπροσαρμογής, ενώ ο Επιθετικός Ρεαλισμός συμβάλλει στην ερμηνεία της ενεργητικότερης προβολής ισχύος ως συνειδητής επιλογής ενίσχυσης της σχετικής ισχύος σε ένα άναρχο και ανταγωνιστικό περιβάλλον. Η συνδυαστική αξιοποίηση των δύο αυτών θεωρητικών προσεγγίσεων επιτρέπει την υπέρβαση εννοιολογικά περιορισμένων εξηγήσεων και τη συγκροτημένη ερμηνεία της τουρκικής στρατηγικής στροφής ως δυναμικής αλληλεπίδρασης αντιλήψεων απειλής και επιδιώξεων ισχύος.

3.1 Η θεωρία της Ισορροπίας Απειλής

Η θεωρία της Ισορροπίας Απειλής (Balance of Threat) διαμορφώθηκε ως παραλλαγή της κλασικής θεωρίας της ισορροπίας ισχύος, υποστηρίζοντας ότι τα κράτη δεν αντιδρούν αποκλειστικά στη στρατιωτική ισχύ των άλλων δρώντων, αλλά κυρίως στην αντιλαμβανόμενη

απειλή που αυτοί συνιστούν (Destradi 2018). Η απειλή αυτή προσδιορίζεται από τέσσερα βασικά στοιχεία: την υλική ισχύ, τη γεωγραφική εγγύτητα, τις επιθετικές ικανότητες και τις προσλαμβανόμενες προθέσεις των άλλων κρατών (Walt 1987, 21-60) (Elman, C. 2004, 24-29). Η εν λόγω προσέγγιση καθίσταται ιδιαίτερα χρήσιμη στην ανάλυση των μεταβολών στρατηγικής, καθώς λαμβάνει υπόψη τη δυναμική του περιφερειακού περιβάλλοντος, καθώς και τις ερμηνευτικές αποδόσεις των πολιτικών ελίτ αναφορικά με τις εντάσεις και τις απειλές (Schweller 1994, 73-76). Η θεωρία έχει επεκταθεί μέσω μελετών που εξετάζουν τις διακυμάνσεις στην εκτίμηση των απειλών, ιδίως σε περιόδους κρίσης και θεσμικής αποσταθεροποίησης (Pressman 2020, 1-12). Πλέον, ερευνητικές προσεγγίσεις υπογραμμίζουν ότι η ταχύτητα στρατηγικής αναπροσαρμογής αυξάνεται όταν το περιφερειακό πλαίσιο υπόκειται σε αιφνίδιες δομικές μεταβολές, όπως εμφύλιες συρράξεις, κατάρρευση κρατικών θεσμών ή η ανάδυση ένοπλων μη κρατικών δρώντων (Levy 1989, κεφ.2) (Wohlforth 1999, 5-18).

Η εφαρμογή της θεωρίας της Ισορροπίας Απειλής στην περίπτωση της Τουρκίας καθιστά σαφές ότι η στρατηγική της αναπροσαρμογή μετά το 2011 συνδέεται άμεσα με τις ανατροπές στο περιβάλλον ασφάλειας της ευρύτερης περιοχής, όπως αυτές επηρέασαν την αντίληψη απειλής της Άγκυρας. Η περίοδος 2002–2010 χαρακτηρίστηκε από προσπάθειες περιφερειακής σταθεροποίησης και μείωσης των εντάσεων, όπως καταγράφεται στη νεότερη βιβλιογραφία για την τουρκική εξωτερική πολιτική (Aras 2022, 26–28) (Barkey 2015, 1-18). Ωστόσο, η Αραβική Άνοιξη ανέτρεψε την υφιστάμενη ισορροπία, ενεργοποιώντας σωρευτικά τα βασικά στοιχεία της απειλής κατά Walt. Η κατάρρευση του συριακού κράτους και η ενίσχυση των κουρδικών πολιτικο-στρατιωτικών δομών στη Rojava αύξησαν δραστικά την εγγύτητα και τις επιθετικές ικανότητες δρώντων που η Άγκυρα αντιλαμβανόταν ως άμεσα απειλητικούς, ενώ η επιδείνωση των σχέσεων με την Αίγυπτο και οι μεταβολές στη στρατηγική συμπεριφορά του Ιράν ενίσχυσαν την αβεβαιότητα ως προς τις προθέσεις βασικών περιφερειακών δρώντων. Παράλληλα, η αυξημένη ρωσική στρατιωτική παρουσία στη Συρία αναβάθμισε τη συνολική ισχύ του αντιπάλου στρατοπέδου σε άμεση γεωγραφική εγγύτητα με την Τουρκία (Yesiltas 2018, 60-78). Υπό αυτές τις συνθήκες, η αναθεώρηση της τουρκικής στρατηγικής μετά το 2011 εναρμονίζεται με τη θεωρητική πρόβλεψη του Walt, σύμφωνα με την οποία τα κράτη εγκαταλείπουν πολιτικές συνεργασίας και εξομάλυνσης όταν ο συνδυασμός ισχύος, εγγύτητας, επιθετικών ικανοτήτων και αντιλαμβανόμενων προθέσεων υπερβαίνει τις δυνατότητες διαχείρισης της απειλής μέσω διπλωματικών μέσων (Christensen, & Snyder 1990, 137-168). Η θεωρία της Ισορροπίας Απειλής προσφέρει ένα συνεκτικό ερμηνευτικό πλαίσιο για την απομάκρυνση της Τουρκίας από το δόγμα των «μηδενικών προβλημάτων» και τη στροφή της προς μια πιο ενεργή και συγκρουσιακή στρατηγική υπό συνθήκες ρευστότητας και αβεβαιότητας.

Η ερμηνευτική ισχύς της θεωρίας της Ισορροπίας Απειλής ενισχύεται περαιτέρω όταν συνδυάζεται με την ανάλυση των εσωτερικών μηχανισμών λήψης αποφάσεων, καθώς οι αντιλήψεις απειλής δεν συγκροτούνται αυτόματα αλλά διαμεσολαβούνται από τις πολιτικές και στρατιωτικές ελίτ (Levy 1997, κεφ.4). Στην περίπτωση της Τουρκίας, η σταδιακή συγκέντρωση εξουσίας και η ενίσχυση του ρόλου των μηχανισμών ασφάλειας μετά το 2011 συνέβαλαν στη σκλήρυνση των αξιολογήσεων κινδύνου και στη μείωση της ανοχής απέναντι σε περιφερειακές αβεβαιότητες (Gumuscu 2018, 95-102). Η βιβλιογραφία υπογραμμίζει ότι σε τέτοιες συνθήκες η αντίληψη περί απειλής τείνει να υπερτονίζεται, οδηγώντας τα κράτη σε ταχύτερη στρατηγική αναπροσαρμογή και αυξημένη προσφυγή σε μέσα σκληρής ισχύος (Pressman (b) 2020, 9-12). Η δυναμική αυτή επιτρέπει την κατανόηση της τουρκικής συμπεριφοράς όχι μόνο ως αντίδραση σε εξωτερικές μεταβολές, αλλά και ως προϊόν εσωτερικής αναδιάταξης της σχέσης πολιτικής εξουσίας και ασφάλειας (Wohlforth (b) 1999).

3.2 Ο Επιθετικός Ρεαλισμός

Ο Επιθετικός Ρεαλισμός αποτελεί μία από τις πλέον καθιερωμένες εκδοχές της ρεαλιστικής θεωρητικής παράδοσης, καθώς προσφέρει έναν σαφή αιτιώδη μηχανισμό για την ερμηνεία της κρατικής συμπεριφοράς στο πλαίσιο ενός άναρχου διεθνούς συστήματος. Σύμφωνα με τον Mearsheimer, η απουσία υπέρτερου ρυθμιστικού θεσμού, σε συνδυασμό με την αβεβαιότητα ως προς τις προθέσεις των άλλων κρατών, δημιουργεί ένα δομικό περιβάλλον στο οποίο η επιβίωση δεν μπορεί να διασφαλιστεί μέσω σταθερών κανόνων ή θεσμικών εγγυήσεων, αλλά εξαρτάται από τη σχετική ισχύ που διαθέτει κάθε δρών (Mearsheimer 2001). Υπό αυτές τις συνθήκες, τα κράτη ωθούνται σε στρατηγικές επιλογές που αποσκοπούν στη μεγιστοποίηση της ισχύος τους, όχι ως έκφραση εγγενούς επιθετικότητας, αλλά ως ορθολογική απόκριση στις δομικές πιέσεις του διεθνούς συστήματος. Όταν προκύπτουν γεωπολιτικά κενά ισχύος, ευκαιρίες στρατιωτικής αναβάθμισης ή μεταβολές στους περιφερειακούς συσχετισμούς, τα κράτη που διαθέτουν τους απαραίτητους πόρους τείνουν να υιοθετούν ενεργές στρατηγικές επέκτασης ή εδραίωσης επιρροής, προκειμένου να βελτιώσουν τη θέση τους έναντι δυνητικών ανταγωνιστών. Η σύγχρονη βιβλιογραφία έχει εμπλουτίσει το σχήμα αυτό, αναδεικνύοντας τον ρόλο παραμέτρων όπως οι ηγεμονικές φιλοδοξίες, η στρατιωτική και τεχνολογική αναβάθμιση και η εκμετάλλευση περιφερειακών κενών ισχύος ως καταλυτικών παραγόντων που μεταφράζουν τις δομικές πιέσεις σε συγκεκριμένες επιθετικές στρατηγικές συμπεριφορές (Sterling-Folker 2008, 50-72) (Labs 1997, 7-20).

Η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας από το 2014 και εξής παρουσιάζει σημαντικά στοιχεία συμβατότητας με την προβληματική του Επιθετικού Ρεαλισμού. Ο ταχύρυθμος εκσυγχρονισμός

της αμυντικής της βιομηχανίας, η διεύρυνση της χρήσης μη επανδρωμένων αεροσκαφών σε στρατιωτικές επιχειρήσεις εκτός συνόρων, η παρουσία τουρκικών ενόπλων δυνάμεων στη Συρία, τη Λιβύη και το Ναγκόρνο-Καραμπάχ, καθώς και η αποφασιστική διπλωματική στάση στην Ανατολική Μεσόγειο συνιστούν ενδείξεις στρατηγικής προσανατολισμένης στη διαμόρφωση περιφερειακής ισχύος (Pierini 2020, 4-5) (Cook 2015, 8-9) (Kaliber & Tocci 2014, 35-60). Η εν λόγω ενεργητική στάση αντανακλά την επιδίωξη στρατηγικής αυτονομίας έναντι των παραδοσιακών συμμάχων και τη βούληση αξιοποίησης των γεωπολιτικών κενών ισχύος που προέκυψαν μετά τις εξελίξεις της Αραβικής Άνοιξης (Özkan 2014, 125-138). Η ενίσχυση της στρατιωτικής ισχύος και η υιοθέτηση πιο παρεμβατικών πρακτικών επιβεβαιώνουν τον βασικό ισχυρισμό του Επιθετικού Ρεαλισμού ότι τα κράτη επιδιώκουν την αναθεώρηση του status quo όταν διαπιστώνουν ότι διαθέτουν τις ικανότητες για να ενισχύσουν τη σχετική τους ισχύ και να επηρεάσουν τους περιφερειακούς συσχετισμούς (Schweller 1999, 148-149).

3.3 Συνθετικό Θεωρητικό Υπόδειγμα της Μεταβολής της Τουρκικής Εξωτερικής Πολιτικής

Ο συνδυασμός των δύο θεωρητικών προσεγγίσεων επιτρέπει μια συστηματική και πολυεπίπεδη ερμηνεία της μεταβολής στην τουρκική εξωτερική πολιτική, καθώς καθεμία εξηγεί διαφορετικές, αλλά αλληλοσυμπληρούμενες, διαστάσεις της στρατηγικής συμπεριφοράς της Άγκυρας. Η Θεωρία της Ισορροπίας Απειλής λειτουργεί στο επίπεδο της αντίληψης, εξηγώντας πώς η μεταβολή των συνθηκών ασφαλείας μετά το 2011 αναδιαμόρφωσε την αντίληψη απειλών της Τουρκίας και οδήγησε στην εγκατάλειψη πρακτικών συνεργασίας και εξομάλυνσης. Αντιθέτως, ο Επιθετικός Ρεαλισμός λειτουργεί στο επίπεδο της συμπεριφοράς, ερμηνεύοντας τη μορφή, την ένταση και την κατεύθυνση της στρατηγικής που υιοθετήθηκε στη συνέχεια, καθώς η Τουρκία αξιοποίησε τα διαθέσιμα μέσα ισχύος για να βελτιώσει τη θέση της στον περιφερειακό συσχετισμό δυνάμεων. Στο πλαίσιο αυτό, η αρχική αντίδραση της Άγκυρας στις αυξανόμενες περιφερειακές απειλές εξελίχθηκε σταδιακά από μια αμυντική και αντιδραστική πολιτική σε μια πιο ενεργή και παρεμβατική στρατηγική επιρροής, όπως καταγράφεται στη σχετική βιβλιογραφία (Gumuscu 2016, 97-101) (Yesiltas 2018, 60-78). Το συνθετικό αυτό πλαίσιο αντανακλά την πολυπλοκότητα της κατάστασης στη Μέση Ανατολή και καθιστά σαφές ότι η απομάκρυνση από το δόγμα των «μηδενικών προβλημάτων» δεν μπορεί να ερμηνευθεί επαρκώς μέσω μίας μόνο θεωρητικής προσέγγισης, αλλά απαιτεί τη συμπληρωματική ανάλυση τόσο της μεταβολής στην αντίληψη απειλών όσο και της μορφής της επιλεγείσας στρατηγικής συμπεριφοράς.

Η επιλογή της σειράς παρουσίασης των δύο θεωρητικών προσεγγίσεων δεν είναι τυχαία, αλλά αντανακλά τη διαφοροποιημένη ερμηνευτική τους εμβέλεια σε διαφορετικές φάσεις της

τουρκικής εξωτερικής πολιτικής. Η Θεωρία της Ισορροπίας Απειλής διαθέτει αυξημένη ερμηνευτική ισχύ σε περιόδους έντονης περιφερειακής αστάθειας και ταχείας μεταβολής των συσχετισμών ισχύος, καθώς εστιάζει στη διαμόρφωση των αντιλήψεων απειλής υπό συνθήκες ρευστότητας και αβεβαιότητας. Για τον λόγο αυτό, η ανάλυση ξεκινά με την εφαρμογή της συγκεκριμένης θεωρίας, η οποία επιτρέπει την κατανόηση της αρχικής στρατηγικής αναπροσαρμογής της Τουρκίας μετά το 2011. Στη συνέχεια, ο Επιθετικός Ρεαλισμός αξιοποιείται για να ερμηνεύσει τη μορφή και την κατεύθυνση της συμπεριφοράς που υιοθετήθηκε όταν η Άγκυρα απέκτησε μεγαλύτερα περιθώρια στρατηγικής δράσης και προχώρησε σε ενεργητικότερη προβολή ισχύος.

Η επιλογή του συγκεκριμένου θεωρητικού πλαισίου αιτιολογείται από την ικανότητά του να καλύψει δύο βασικές όψεις του υπό μελέτη φαινομένου: την αλλαγή στις αντιλήψεις ασφάλειας και την επιδίωξη αυξημένης περιφερειακής ισχύος. Η Θεωρία της Ισορροπίας Απειλής προσφέρει την απαραίτητη ευελιξία για την κατανόηση των μεταβολών στο περιφερειακό περιβάλλον, ενώ ο Επιθετικός Ρεαλισμός επιτρέπει την ερμηνεία της τουρκικής ενεργητικότητας ως απόρροια της διεθνούς αναρχίας και του ανταγωνισμού μεταξύ κρατών. Το συνδυασμένο αυτό πλαίσιο ανταποκρίνεται στα ερευνητικά ερωτήματα της μελέτης και αποφεύγει τον αποσπασματικό δανεισμό εννοιών από διαφορετικές θεωρητικές προσεγγίσεις. Αντιθέτως, προσφέρει μια συνεπή και τεκμηριωμένη βάση για την ανάλυση τόσο της φάσης αντίδρασης της Τουρκίας αμέσως μετά την Αραβική Άνοιξη όσο και της μεταγενέστερης περιόδου, κατά την οποία ανέλαβε πιο ενεργό ρόλο στη διαμόρφωση των περιφερειακών εξελίξεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: Προέλευση και χαρακτηριστικά της πολιτικής προσέγγισης πριν το 2011

4.1 Άνοδος του ΑΚΡ και διαμόρφωση στρατηγικής πορείας

Στα τέλη της δεκαετίας του 1990, η Τουρκία βρισκόταν σε μια μεταβατική φάση τόσο στο εσωτερικό όσο και στο διεθνές επίπεδο. Η εξωτερική της πολιτική παρέμενε κατά βάση αμυντική, προσανατολισμένη στη διαχείριση απειλών ασφαλείας, με κυρίαρχα ζητήματα το Κουρδικό, τις σχέσεις με την Ελλάδα και την Κύπρο, καθώς και την αστάθεια στα νότια σύνορα της. Παράλληλα, η χώρα επιδίωκε στενότερη σύνδεση με τη Δύση, κυρίως μέσω της υποψηφιότητας για ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία κατοχυρώθηκε θεσμικά το 1999 στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι. Ωστόσο, η Τουρκία εξακολούθησε να αντιμετωπίζεται ως περιφερειακός δρών περιορισμένων δυνατοτήτων, με την εξωτερική της πολιτική να καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από τις εσωτερικές πολιτικές αστάθειες και τον ρόλο του στρατού.

Η τρομοκρατική επίθεση της 11^{ης} Σεπτεμβρίου του 2001 στις Ηνωμένες Πολιτείες αποτέλεσε κρίσιμη καμπή για το διεθνές και περιφερειακό σύστημα ασφαλείας. Η ανάδυση του «Πολέμου κατά της Τρομοκρατίας» οδήγησε σε βαθιά αναδιάταξη των προτεραιοτήτων των ΗΠΑ και των συμμάχων τους, με τη Μέση Ανατολή να μετατρέπεται σε κεντρικό πεδίο στρατηγικής παρέμβασης. Οι επεμβάσεις στο Αφγανιστάν και αργότερα στο Ιράκ αποσταθεροποίησαν το περιφερειακό σύστημα, δημιουργώντας νέες απειλές αλλά και ευκαιρίες για περιφερειακούς δρώντες. Στο πλαίσιο αυτό, η Τουρκία ως μουσουλμανική χώρα με θεσμικούς δεσμούς με τη Δύση, βρέθηκε σε πλεονεκτική αλλά και σύνθετη θέση, γεγονός που επηρέασε καθοριστικά τις επιλογές εξωτερικής πολιτικής.

Το 2002, με την άνοδο του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (AKP) στην εξουσία, σημειώθηκε σημαντική μεταβολή στο πολιτικό τοπίο της Τουρκίας, με επιπτώσεις που επεκτάθηκαν και στην εξωτερική της πολιτική. Η νέα ηγεσία προώθησε την εικόνα μιας χώρας που συνδυάζει οικονομική ανάπτυξη, εκδημοκρατισμό και ενεργότερο διεθνή ρόλο, αξιοποιώντας τη σχετική περιφερειακή σταθερότητα, την προοπτική ένταξης στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την ενίσχυση της οικονομικής συνεργασίας ως βάσεις για μια πιο ισορροπημένη προσέγγιση στις διεθνείς σχέσεις (Öniş, & Yılmaz 2021, 195-216).

Στο πλαίσιο αυτό, η Τουρκία επιδίωξε να αναδειχθεί σε περιφερειακό παράγοντα από τα Βαλκάνια έως τη Μέση Ανατολή, αντιμετωπίζοντας τη γεωγραφική της θέση ως πλεονέκτημα για τη δημιουργία δικτύων συνεργασίας. Μέσω διπλωματικών πρωτοβουλιών, οικονομικών δεσμών και θεσμικών μεταρρυθμίσεων, η Άγκυρα επιχείρησε να παρουσιαστεί ως αξιόπιστος εταίρος και διαμεσολαβητής, συνδέοντας την εσωτερική ανάπτυξη με την ενίσχυση της διεθνούς της εικόνας (Kutlay, & Öniş 2021, 1-20). Συνολικά, η περίοδος αυτή σηματοδότησε την απαρχή μιας πιο εξωστρεφούς και πολυεπίπεδης εξωτερικής πολιτικής, η οποία έθεσε τις βάσεις για τις στρατηγικές επιλογές της επόμενης δεκαετίας.

4.2 Η συμβολή της «Στρατηγικής Βάθους» στη νέα εξωτερική πολιτική

Το έργο «Στρατηγικό Βάθος» του Αχμέτ Νταβούτογλου αποτέλεσε βασικό θεωρητικό σημείο αναφοράς για τη διαμόρφωση της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής την πρώτη δεκαετία του 2000. Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, η γεωγραφική θέση της Τουρκίας αντιμετωπίστηκε ως στρατηγικό πλεονέκτημα, συνδεδεμένο με την ιστορική συνέχεια και τους πολιτισμικούς δεσμούς της χώρας με τις γειτονικές περιοχές, επιτρέποντάς της να προβάλλεται ως ενεργός περιφερειακός δρών (Davutoğlu 2001, 25).

Η στρατηγική αυτή στηρίχθηκε στη βελτίωση των σχέσεων με τους γείτονες, στη συμμετοχή στα περιφερειακά ζητήματα και στην ενίσχυση της διεθνούς εικόνας της Τουρκίας

μέσω συνεργασίας και ήπιων μορφών επιρροής, όπως το εμπόριο, η διπλωματία και οι πολιτιστικές ανταλλαγές (Altunışık & Martin 2011, 79-82). Μέσα από αυτές τις επιλογές, η Άγκυρα επιδίωξε να παρουσιαστεί ως αξιόπιστος εταίρος και διαμεσολαβητής σε περιοχές όπως τα Βαλκάνια, η Μέση Ανατολή και η Μαύρη Θάλασσα.

Η Άγκυρα, αξιοποιώντας τα ιστορικά της ερείσματα, επιδίωξε να παρουσιαστεί ως αξιόπιστος διαμεσολαβητής και σταθερός παράγοντας στην περιοχή. Προτίμησε πιο ήπιες μορφές επιρροής, δίνοντας έμφαση στη συνεργασία, το εμπόριο, τις πολιτιστικές ανταλλαγές και την επικοινωνία μεταξύ των λαών (Melissen 2005, 3-25). Στόχος της ήταν να ενισχύσει την παρουσία της μέσω πειθούς και θετικής εικόνας, όχι με πίεση ή επιβολή, αλλά καλλιεργώντας τη διάθεση των άλλων να τη θεωρούν επιθυμητό και αξιόπιστο εταίρο.

Συνολικά, η «Στρατηγική Βάθους» προσέδωσε συνοχή στις εξωτερικές πρωτοβουλίες της περιόδου, συνδέοντας την εξωτερική δράση με τις ευρωπαϊκές μεταρρυθμίσεις και τη βελτίωση της οικονομίας. Η αποτελεσματικότητά της, ωστόσο, εξαρτήθηκε από τη σχετική σταθερότητα του περιφερειακού περιβάλλοντος, η οποία άρχισε να περιορίζεται σταδιακά προς το τέλος της δεκαετίας (Kutlay, M. 2011, 61-65).

4.3 Αντιλήψεις και πρακτικές της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής σε περιφερειακά πλαίσια (2002-2010)

Κατά την περίοδο 2002–2010, η Τουρκία εφάρμοσε αντίστοιχα πρότυπα προσέγγισης σε διαφορετικά περιφερειακά πλαίσια, δίνοντας έμφαση στη συνεργασία και στη διπλωματική διαχείριση των σχέσεων. Στην περίπτωση της Συρίας, προωθήθηκαν μέτρα όπως η κατάργηση της βίζας, η ενίσχυση του εμπορίου και η θεσμοθέτηση μηχανισμών πολιτικού διαλόγου, ενισχύοντας την εικόνα ομαλής γειτνίασης (Aydın-Düzgüt & Tocci 2015, 72-75). Στο Ιράκ, η Άγκυρα διατήρησε ισορροπία μεταξύ συνεργασίας με τη Βαγδάτη και οικονομικής διασύνδεσης με την Περιφερειακή Κυβέρνηση του Κουρδιστάν, συνδέοντας την οικονομική δραστηριότητα με ζητήματα ασφάλειας (Kirişci 2020, 5-22). Στην Ελλάδα και τα Βαλκάνια, η έμφαση δόθηκε στην οικονομική συνεργασία, τον τουρισμό και την πολιτιστική διπλωματία, παρά την απουσία προόδου σε μακροχρόνιες διαφορές, ιδιαίτερα στο Αιγαίο.

Κατά την περίοδο 2002–2010, η Τουρκία ενίσχυσε την περιφερειακή της παρουσία μέσω οικονομικών, πολιτικών και πολιτιστικών δεσμών, αναδεικνύομενη σε σημαντικό κόμβο συνεργασίας με τις γειτονικές χώρες. Η στρατηγική αυτή δημιούργησε θετική δυναμική και αύξησε την κινητικότητα ανθρώπων και ιδεών, ωστόσο αναπτύχθηκε σε ένα εύθραυστο περιφερειακό

περιβάλλον, ιδιαίτερα στη Μέση Ανατολή, όπου η απουσία σταθερών θεσμών περιόριζε τη δυνατότητα μακροπρόθεσμης σταθερότητας (Walker 2010, 5-14).

Παρά την ενίσχυση της οικονομικής αλληλεξάρτησης και της διεθνούς εικόνας της χώρας, οι δομικές αβεβαιότητες ασφάλειας, οι άλυτες διαφορές και η καχυποψία γειτονικών κοινωνιών υπονόμευσαν τη σταθερότητα των επιτευγμάτων της περιόδου (Kutlay, & Öniş 2021, 1-20). Συνολικά, η πρώτη φάση της εξωτερικής πολιτικής του ΑΚΡ χαρακτηρίστηκε από ισορροπία μεταξύ ευκαιριών και περιορισμών, θέτοντας βάσεις που δοκιμάστηκαν έντονα από τις εξελίξεις μετά το 2011.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο : Η κρίσιμη καμπή της Αραβικής Άνοιξης (2011-2013)

Το παρόν κεφάλαιο εστιάζει στην περιφερειακή αστάθεια που προκάλεσε η Αραβική Άνοιξη και στις ανατροπές που αυτή επέφερε στο περιβάλλον ασφάλειας της Τουρκίας. Η ανάλυση παραμένει κυρίως περιγραφική, ωστόσο καθοδηγείται θεωρητικά από το πλαίσιο που αναπτύχθηκε στο Κεφάλαιο 3. Ειδικότερα, η Θεωρία Ισορροπίας Απειλής αξιοποιείται για την ερμηνεία της μεταβολής στην αντίληψη απειλών της Άγκυρας, ενώ ο Επιθετικός Ρεαλισμός συμβάλλει στην κατανόηση της μεταγενέστερης ενεργητικής και παρεμβατικής συμπεριφοράς της.

5.1 Περιφερειακό σοκ και ανατροπές

Η Τουρκία αναγκάστηκε να προσαρμόσει γρήγορα τη στρατηγική της καθώς νέα πολιτικά κινήματα και κοινωνικές δυνάμεις αναδύθηκαν, προκαλώντας αναταραχή. Οι εξελίξεις αυτές επηρέασαν άμεσα τόσο τα οικονομικά συμφέροντα της χώρας όσο και την ασφάλεια στα νότια σύνορά της. Οι εξελίξεις αυτές μπορούν να ερμηνευθούν ως μεταβολή της αντίληψης απειλής της Τουρκίας, καθώς η κατάρρευση κρατικών δομών, η ενίσχυση μη κρατικών δρώντων και η αυξημένη περιφερειακή ρευστότητα αναδιαμόρφωσαν το περιβάλλον ασφάλειας της Άγκυρας.

Οι εξελίξεις της Αραβικής Άνοιξης δεν αποτέλεσαν απλώς μια αλληλουχία εσωτερικών πολιτικών ανατροπών στα κράτη της Μέσης Ανατολής, αλλά ανέδειξαν βαθύτερες μεταβολές στη λειτουργία του περιφερειακού συστήματος. Η κατάρρευση κρατικών δομών, η αποδυνάμωση θεσμών και η αδυναμία των περιφερειακών μηχανισμών ασφαλείας να αποτρέψουν τη γενικευμένη αστάθεια κατέστησαν σαφές ότι η προϋπάρχουσα περιφερειακή περιφερειακή τάξη είχε εισέλθει σε φάση αποσύνθεσης. Το φαινόμενο αυτό δεν περιορίστηκε στο περιφερειακό επίπεδο, αλλά συνδέθηκε με ευρύτερες μεταβολές στο διεθνές σύστημα, καθώς οι μεγάλες δυνάμεις εμφανίστηκαν απρόθυμες ή ανίκανες να επιβάλλουν σταθερότητα, επιλέγοντας επιλεκτικές και

αποσπασματικές παρεμβάσεις. Το αποτέλεσμα ήταν η δημιουργία κενού ισχύος, το οποίο άνοιξε χώρο για την εντονότερη δράση περιφερειακών δρώντων.

Για την Τουρκία, το νέο αυτό περιβάλλον λειτούργησε ως κρίσιμη καμπή στον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονταν την ασφάλεια και τον ρόλο της στο διεθνές σύστημα. Η αποσταθεροποίηση της Μέσης Ανατολής και η αποδυνάμωση των διεθνών εγγυήσεων ανέδειξαν την ανάγκη αναθεώρησης της μέχρι τότε στρατηγικής, η οποία βασιζόταν κυρίως στη διπλωματία, στη διαμεσολάβηση και στη σταδιακή διερεύνηση επιρροής. Σε συνθήκες αυξημένης αβεβαιότητας και ανταγωνισμού, η Άγκυρα αντιλήφθηκε ότι η διατήρηση παθητικής στάσης περιόριζε τη δυνατότητα προστασίας ζωτικών συμφερόντων, γεγονός που συνέβαλε στη μετατόπιση προς πιο ενεργητικές και αυτόνομες επιλογές εξωτερικής πολιτικής. Υπό αυτή την έννοια η Αραβική Άνοιξη δεν αποτέλεσε μόνο περιφερειακή κρίση, αλλά ένδειξη μετάβασης του διεθνούς συστήματος σε μια πιο ρευστή και πολυκεντρική φάση, μέσα στην οποία η Τουρκία όφειλε να αναπροσαρμόσει τον στρατηγικό της προσανατολισμό

Η Τουρκία παρακολούθησε στενά τις ανακατατάξεις στον μουσουλμανικό κόσμο, όπου αναδύθηκαν νέες πολιτικές και κοινωνικές δυνάμεις, όπως το κίνημα των Αδελφών Μουσουλμάνων. Ο πρόεδρος Ερντογάν θεώρησε αυτές τις εξελίξεις ως ευκαιρία να ενισχύσει τον ρόλο της χώρας του, προβάλλοντας την Τουρκία ως παράδειγμα όπου το Ισλάμ μπορεί να συνυπάρξει με τη δημοκρατία (Gumuscu 2016, 97-101). Η ιδέα αυτή στόχευε στο να αναδείξει την Άγκυρα ως πρότυπο ισορροπίας ανάμεσα στη θρησκευτική ταυτότητα και τη σύγχρονη διακυβέρνηση, διευρύνοντας έτσι την επιρροή της στην περιοχή.

Η κατάρρευση της Συρίας ενίσχυσε δραματικά τους φόβους για τρομοκρατία, ανεξέλεγκτες μεταναστευτικές ροές και την ενδυνάμωση των κουρδικών ένοπλων ομάδων κοντά στα τουρκικά σύνορα, ένα σύνθετο μείγμα απειλών που ανέτρεψε τις περιφερειακές ισορροπίες (Barkey, & Taspinar, 2018, 126–128). Υπό αυτές τις συνθήκες, η Τουρκία αναπροσάρμοσε τη στρατηγική της, δίνοντας προτεραιότητα στην ασφάλεια και στην άμεση προστασία των συνόρων της. Το νέο αυτό προσανατολισμένο πλαίσιο περιόρισε σταδιακά τον ρόλο της διπλωματίας και των διαπραγματεύσεων, που έως τότε αποτελούσαν βασικό χαρακτηριστικό της εξωτερικής της πολιτικής.

Από νωρίς έγινε φανερό ότι η Τουρκία διέφερε στις εκτιμήσεις της από τους βασικούς συμμάχους της, τις Ηνωμένες Πολιτείες και την Ευρωπαϊκή Ένωση, ιδιαίτερα όσον αφορά τις εξελίξεις στην Αίγυπτο και τη Συρία. Οι διαφορές αυτές ανάγκασαν την Άγκυρα να αναθεωρήσει τη στρατηγική της και να αναζητήσει εναλλακτικούς τρόπους προώθησης των στόχων της. Αρχικά

υπήρχε η πεποίθηση ότι η τουρκική επιρροή θα μπορούσε να διαμορφώσει εύκολα τις εξελίξεις, όμως σύντομα αποδείχθηκε πως η πραγματικότητα ήταν πιο σύνθετη και απαιτητική.

Την περίοδο 2011–2013, η Τουρκία προχώρησε σε ουσιαστική αναπροσαρμογή της εξωτερικής της πολιτικής. Η προσδοκία για σταθερή υποστήριξη από τους περιφερειακούς εταίρους μειώθηκε, οδηγώντας τη χώρα σε μια πιο αυτόνομη και αποφασιστική στάση. Επιδίωξε να ενισχύσει τη θέση της, ακόμη και αν αυτό συνεπαγόταν μεγαλύτερο ρίσκο και ένταση στις σχέσεις της με άλλες δυνάμεις. Η αλλαγή αυτή συνδέθηκε με μια ευρύτερη αναθεώρηση του πώς η Τουρκία αντιλαμβάνεται τον ρόλο της στη Μέση Ανατολή και τη θέση της μέσα στο περιφερειακό σύστημα.

5.2 Αντίληψη απειλής με επίκεντρο τη Συρία (2011-2013)

Μετά την Αραβική Άνοιξη, η ανάδυση ισλαμικών πολιτικών κινημάτων προκάλεσε θετική ανταπόκριση από την τουρκική ηγεσία, η οποία είδε σε αυτή την εξέλιξη μια ευκαιρία για ενίσχυση της επιρροής της. Οι ηγέτες του AKP θεώρησαν ότι η Τουρκία μπορούσε να λειτουργήσει ως παράδειγμα συνύπαρξης Ισλάμ και δημοκρατίας, προσφέροντας ένα μοντέλο πολιτικής ισορροπίας για τις χώρες που αναζητούσαν νέα πορεία μετά τις ανατροπές καθεστώτων (Barkey, H. J. & Taşpınar, Ö. (a) 2018, pp. 122-123). Η ιδέα αυτή στηριζόταν στην εικόνα μιας Τουρκίας με ισχυρή οικονομία, θεσμικές βελτιώσεις και σχετική πολιτική σταθερότητα, χαρακτηριστικά που ενίσχυαν τη διεθνή της αξιοπιστία.

Η εμφάνιση του ISIS, σε συνδυασμό με την αυξανόμενη ισχύ των κουρδικών δυνάμεων κοντά στα σύνορα, προκάλεσε σοβαρή ανησυχία στην Τουρκία, καθώς θεωρήθηκε άμεση απειλή για την εθνική της ασφάλεια (Stein 2017). Η προτεραιότητα πλέον δόθηκε στην προστασία των συνόρων και στην αποτροπή οποιασδήποτε εσωτερικής αποσταθεροποίησης, σηματοδοτώντας μια στροφή προς μια πιο στρατιωτικοποιημένη και προληπτική προσέγγιση στην εξωτερική πολιτική της χώρας (Gurcan 2016, pp. 420–425).

Το κυβερνών κόμμα της Τουρκίας διατήρησε στενές σχέσεις με τους Αδελφούς Μουσουλμάνους, μια επιλογή που πολλοί ερμήνευσαν ως στρατηγική προσπάθεια εδραίωσης επιρροής στις αραβικές χώρες μέσω νέων πολιτικών ηγεσιών (Gumuscu, S. (a) 2016, 112-118). Η στάση αυτή ενίσχυσε την παρουσία της Άγκυρας σε χώρες όπως η Τυνησία και ιδιαίτερα στην Αίγυπτο, κατά την περίοδο διακυβέρνησης του Μόρσι το 2012.

Η υποστήριξη της Τουρκίας προς τα λαϊκά κινήματα δεν περιορίστηκε σε ρητορικό επίπεδο, αλλά εντάχθηκε σε μια ευρύτερη προσπάθεια να προβάλει την εικόνα μιας χώρας που προωθεί την πολιτική αλλαγή. Ωστόσο, η στάση αυτή αποδείχθηκε επιλεκτική, καθώς όταν οι εξελίξεις δεν

ανταποκρίνονταν στις τουρκικές προσδοκίες, αναδύονταν εντάσεις. Η αντίδραση της Άγκυρας στην απομάκρυνση του Μόρσι το 2013 προκάλεσε έντονες αντιπαραθέσεις, κυρίως με τη Σαουδική Αραβία και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα.

Πίσω από αυτή τη στάση διακρίνεται η επιθυμία της Τουρκίας να ανακτήσει τον ρόλο της ως κεντρικής δύναμης στον μουσουλμανικό κόσμο, προβάλλοντας ιστορικούς και πολιτισμικούς δεσμούς που θυμίζουν το οθωμανικό παρελθόν (Yavuz, & Özcan 2020, 50-55). Μέσα από αυτή την προοπτική, η Άγκυρα επιδιώκει να ενισχύσει το κύρος και την επιρροή της, παρουσιάζοντας τον εαυτό της ως θεμέλιο σταθερότητας και ηγεσίας στην περιοχή.

Καθώς το πολιτικό Ισλάμ απέκτησε κεντρική θέση στη διαμόρφωση της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, οι σχέσεις της Άγκυρας με τις δυτικές χώρες έγιναν πιο περίπλοκες. Η Ευρώπη και οι Ηνωμένες Πολιτείες εξέφρασαν έντονη ανησυχία για τη στήριξη που παρείχε η Τουρκία σε οργανώσεις όπως οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι, θεωρώντας ότι μια τέτοια στάση θα μπορούσε να αποσταθεροποιήσει τις ισορροπίες στη Μέση Ανατολή (Cook 2015, 8-9).

Η στροφή αυτή αντικατόπτρισε βαθύτερες ιδεολογικές αλλαγές στη λογική της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, μερικές φορές ενίσχυσε τον ρόλο της χώρας στην περιοχή, αλλά συχνά προκάλεσε τριβές και αμφισβητήσεις. Παρότι η Τουρκία αύξησε προσωρινά την επιρροή της, έγινε επίσης φανερό ότι η επιδίωξη περιφερειακής ηγεμονίας δύσκολα συνδυάζεται με τη διατήρηση σχέσεων εμπιστοσύνης με όλους τους διεθνείς της εταίρους.

5.3 Περιφερειακές ευκαιρίες, κενά εξουσίας και στροφή σε καταναγκαστικά μέσα: συριακή κρίση

Η συριακή κρίση αποτέλεσε σημείο καμπής για την τουρκική εξωτερική πολιτική, αποκαλύπτοντας τα όριά της προσέγγισης που βασιζόταν στη διπλωματία και στις συμμαχίες. Τα σχέδια της Άγκυρας για φιλικές σχέσεις και περιφερειακή σταθερότητα κατέρρευσαν γρήγορα, καθώς η Συρία βυθίστηκε στην αταξία και την ένοπλη σύγκρουση. Μη έχοντας πλέον αποτελεσματικά μέσα διαλόγου με τα εμπλεκόμενα μέρη, η Τουρκία σταδιακά εγκατέλειψε την πολιτική της ήπιας επιρροής και στράφηκε στη χρήση στρατιωτικής ισχύος, αρχικά υποστηρίζοντας τις αντικαθεστωτικές δυνάμεις και στη συνέχεια, προχωρώντας σε άμεση στρατιωτική εμπλοκή στο συριακό έδαφος (Barkey, & Taşpınar, 2018, 126–128, 49-64).

Παράλληλα με τη συριακή κρίση, η Τουρκία αντιλήφθηκε την Αραβική Άνοιξη ως ευκαιρία αναδιάταξης του περιφερειακού συσχετισμού ισχύος, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις όπου η αλλαγή καθεστώτος φαινόταν να δημιουργεί φιλικό πολιτικό περιβάλλον. Η εκλογή του Μοχάμεντ Μόρσι στην Αίγυπτο το 2012 ερμηνεύθηκε από την Άγκυρα ως άνοιγμα για την άσκηση ήπιας ισχύος και

ιδεολογικής επιρροής μέσω πολιτικών και κοινωνικών δεσμών. Ωστόσο, η ταχεία ανατροπή και φυλάκιση του Μόρσι κατέδειξε τα όρια αυτής της στρατηγικής και την αδυναμία μετατροπής της ιδεολογικής εγγύτητας σε σταθερή περιφερειακή επιρροή. Η αποτυχία αξιοποίησης αυτών των ευκαιριών, σε συνδυασμό με την επιδείνωση του περιβάλλοντος ασφάλειας, ενίσχυσε την αντίληψη απειλής της Τουρκίας και συνέβαλε στη στροφή προς πιο καταναγκαστικά και αποτρεπτικά μέσα, επιλογή που συνάδει τόσο με τη λογική της Θεωρίας Ισορροπίας Απειλής όσο και με τον Επιθετικό Ρεαλισμό.

Ωστόσο, η εμπλοκή αυτή οδήγησε την Τουρκία σε σύνθετη και πιεστική κατάσταση. Το μαζικό προσφυγικό ρεύμα από τη Συρία δημιούργησε σοβαρές ανθρωπιστικές και κοινωνικές προκλήσεις, επηρεάζοντας όχι μόνο την εσωτερική πολιτική αλλά και τη στάση της Άγκυρας στη διεθνή σκηνή. Οι εξελίξεις αυτές διαμόρφωσαν έναν νέο τρόπο με τον οποίο η Τουρκία αντιλαμβανόταν τη σχέση της με την Ευρώπη και τη θέση της στο περιφερειακό πλαίσιο ασφάλειας (European Commision 2016, 4-5).

Η Τουρκία, αναζητώντας νέες ισορροπίες στην εξωτερική της πολιτική, στράφηκε μετά το 2016 σε συνεργασίες που στο παρελθόν θα θεωρούνταν απίθανες. Η προσέγγιση με τη Ρωσία και η πιο ενεργή συμμετοχή στις συνομιλίες για τη Συρία αντανakλούσαν τις πιεστικές συνθήκες και την ανάγκη της Άγκυρας να διασφαλίσει την παρουσία της στο μεταβαλλόμενο περιφερειακό σκηνικό (Tol 2018, 3-4).

Η συριακή υπόθεση έπαψε πλέον να αποτελεί αποκλειστικά ζήτημα ασφάλειας· μετατράπηκε σε κρίσιμη δοκιμασία για την προσαρμοστικότητα της τουρκικής στρατηγικής. Η Άγκυρα εγκατέλειψε σταδιακά τη ρητορική περί ηγεμονίας και ιδεολογικών προτύπων, επικεντρώνοντας τις ενέργειές της στην αυτοπροστασία και στη διατήρηση ελέγχου σε μια ασταθή περιφέρεια (Robins 2020, 23-41).

Η περίοδος 2011–2013 ανέδειξε με σαφήνεια τα όρια της προηγούμενης πολιτικής. Η έμφαση στην ασφάλεια και ο αυξανόμενος περιφερειακός ανταγωνισμός αναδιάρταξαν πλήρως τις προτεραιότητες και τα εργαλεία της τουρκικής εξωτερικής δράσης, σηματοδοτώντας το πέρας σε μια πιο ρεαλιστική και πολύπλευρη προσέγγιση. Η σταδιακή υιοθέτηση πιο ενεργητικών και καταναγκαστικών μέσων εξωτερικής πολιτικής συνάδει με τη λογική του Επιθετικού Ρεαλισμού, σύμφωνα με την οποία τα κράτη επιδιώκουν την ενίσχυση της σχετικής τους ισχύος σε συνθήκες αυξημένης αβεβαιότητας και ανταγωνισμού.

5.4 Σχέσεις με ΗΠΑ-ΕΕ και η απαρχή των εντάσεων

Η Αραβική Άνοιξη άλλαξε τις ισορροπίες ανάμεσα στην Τουρκία και τη Δύση. Παρότι για χρόνια συνεργαζόταν στενά με τις ΗΠΑ μέσω του ΝΑΤΟ, οι πολιτικές ανατροπές αποκάλυψαν βαθιές διαφορές στις προσεγγίσεις (Barkey, & Taşpınar, 2018, 126–128, 49–64). Η Άγκυρα αρχικά πίστεψε ότι η άνοδος ομάδων όπως οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι θα ενίσχυε τη θέση της, όμως η επιφυλακτική στάση των Αμερικανών ανέδειξε την απόκλιση συμφερόντων. Μετά το 2012, οι δύο πλευρές είχαν πλέον διαφορετικές προτεραιότητες και στόχους στην περιοχή (Cook, 2017, 87–101).

Μετά το 2013, οι σχέσεις ανάμεσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την Τουρκία έγιναν πιο περίπλοκες. Η ΕΕ άρχισε να παρακολουθεί στενά την πολιτική κατάσταση στη χώρα, καθώς η αυξανόμενη συγκέντρωση εξουσίας και οι περιορισμοί στη διαφωνία προκάλεσαν έντονη ανησυχία (Pierini 2015, 14–21). Παράλληλα, η Ευρώπη αντιμετώπισε με αμηχανία τις εξελίξεις της Αραβικής Άνοιξης, γεγονός που εμπόδισε τη διαμόρφωση κοινής στρατηγικής ως προς τη διαχείριση των πολιτικών μεταβάσεων στη Μέση Ανατολή και ειδικότερα της συριακής κρίσης, με αποτέλεσμα την απουσία συντονισμένων επιλογών μεταξύ Ευρωπαϊκής Ένωσης και Τουρκίας (Tocci 2015). Έτσι, η δυναμική που είχε ξεκινήσει το 2005 εξασθένησε, αφήνοντας την Άγκυρα χωρίς σαφές θεσμικό και στρατηγικό πλαίσιο συνεργασίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση, εντός του οποίου θα μπορούσε να νομιμοποιήσει και να στηρίξει τις επιλογές της στην εξωτερική πολιτική.

Στη συριακή κρίση, οι διαφορές στόχων φάνηκαν από την αρχή. Η Τουρκία επιδίωξε την άμεση απομάκρυνση του καθεστώτος Άσαντ, ενώ οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ευρώπη δίσταζαν να εμπλακούν σε έναν νέο πόλεμο (Lundgren 2018). Η κατάσταση έγινε ακόμη πιο περίπλοκη όταν οι Κούρδοι της Συρίας απέκτησαν δύναμη, σύμμαχοι των Αμερικανών στην καταπολέμηση του ISIS, αλλά για την Τουρκία ένας παράγοντας αστάθειας και πιθανής απειλής στα σύνορά της (Stein 2019, 66–71).

Παρά τις εντάσεις, η Τουρκία δεν διέκοψε τους δεσμούς της με την Ευρώπη και τις Ηνωμένες Πολιτείες. Οι δύο πλευρές συνέχιζαν να συνεργάζονται σε ζητήματα αμοιβαίου συμφέροντος, οικονομία, ασφάλεια, ΝΑΤΟ, τρομοκρατία και προσφυγικές ροές, παρότι οι σχέσεις τους είχαν γίνει πιο δύσκαμπτες (Hale 2013, 312–328). Η Άγκυρα, αισθανόμενη πλέον μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση, άρχισε να ενεργεί πιο αυτόνομα, ακολουθώντας τις δικές της επιλογές ακόμη κι όταν αυτές δεν ταίριαζαν με τις προτιμήσεις της Δύσης. Η συνεργασία συνεχιζόταν όπου υπήρχε κοινό όφελος, όμως οι αντιπαραθέσεις επανεμφανίζονταν κάθε φορά που η Τουρκία ένιωθε ότι αμφισβητείται.

Μεταξύ 2011 και 2013, οι σχέσεις με τις ΗΠΑ και την Ευρωπαϊκή Ένωση έχασαν τη σταθερότητα του παρελθόντος και απέκτησαν πιο αποσπασματικό χαρακτήρα. Το πλαίσιο

συνεργασίας που είχε διαμορφωθεί σταδιακά αποδυναμώθηκε, ανοίγοντας τον δρόμο για νέες μορφές αβεβαιότητας αλλά και ευκαιρίες επαναπροσδιορισμού, οι οποίες θα γίνονταν πιο εμφανείς μετά το 2014.

Κλείνοντας, η διετία 2011–2013 συνιστά κομβικό σημείο στη μεταβολή της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, καθώς η Αραβική Άνοιξη και η κατάρρευση της περιφερειακής σταθερότητας ανέτρεψαν τις προϋπάρχουσες στρατηγικές παραδοχές. Η συριακή κρίση, η ενίσχυση μη κρατικών ένοπλων δρώντων και η εμπλοκή εξωτερικών δυνάμεων διαμόρφωσαν ένα περιβάλλον αυξημένης αβεβαιότητας, μέσα στο οποίο η Τουρκία αναθεώρησε την αντίληψή της περί ασφάλειας και περιφερειακού ρόλου

. Παράλληλα, οι αποκλίσεις με τις Ηνωμένες Πολιτείες και την Ευρωπαϊκή Ένωση περιόρισαν τα περιθώρια συντονισμένης δράσης, ενισχύοντας την τάση για πιο αυτόνομες επιλογές. Το αποτέλεσμα ήταν η σταδιακή εγκατάλειψη της προηγούμενης έμφασης στη διπλωματία και την ήπια επιρροή και η μετάβαση σε μια πιο ενεργητική και αποτρεπτική στρατηγική, η οποία θα αποκτούσε σαφέστερα χαρακτηριστικά στην περίοδο μετά το 2014.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο : Από την εξωστρέφεια στη δυναμική παρέμβαση: Μετά το 2014

6.1 Η μεταβολή του περιφερειακού και διεθνούς περιβάλλοντος μετά το 2014

Μετά το 2014, το περιφερειακό και διεθνές σύστημα εισήλθε σε μία περίοδο αυξημένης ρευστότητας, η οποία επηρέασε καθοριστικά τη συμπεριφορά κρατών μέσης ισχύος. Η σταδιακή μείωση της άμεσης αμερικανικής εμπλοκής στη Μέση Ανατολή, η αποδυνάμωση κρατικών δομών σε κρίσιμες περιοχές και η ενίσχυση ανταγωνιστικών περιφερειακών δρώντων διαμόρφωσαν ένα περιβάλλον όπου τα κενά ισχύος έγιναν συχνότερα και περισσότερο ορατά (Haass, R. 2017, 45-52).

Σε αυτό το πλαίσιο, η διεθνής αναρχία δεν μεταφράστηκε απλώς σε αστάθεια, αλλά δημιούργησε νέες δυναμικές ανακατανομής ισχύος, ιδιαίτερα σε περιφέρειες όπου η θεσμική παρουσία διεθνών οργανισμών ήταν περιορισμένη. Η Μέση Ανατολή αποτέλεσε χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της εξέλιξης, καθώς η κατάρρευση υφιστάμενων ισορροπιών μετά την Αραβική Άνοιξη επέτρεψε την ανάδυση νέων απειλών, αλλά και ευκαιριών στρατηγικής αναπροσαρμογής (Hinnebusch, & Saouli 2020, 23-25) (Lynch 2018, 11-13).

Η δομική αυτή μεταβολή λειτούργησε ως το βασικό πλαίσιο εντός του οποίου η Τουρκία επαναπροσδιόρισε την εξωτερική της πολιτική μετά το 2014. Η ανάλυση που ακολουθεί εξετάζει

χρονολογικά τον τρόπο με τον οποίο η Άγκυρα αντιλήφθηκε τις μεταβαλλόμενες απειλές στο περιφερειακό και διεθνές σύστημα και πώς αντέδρασε στρατηγικά σε αυτές.

6.2 Συρία και άμεση απειλή ασφάλειας: αναδιαμόρφωση της τουρκικής αντίληψης απειλής (2014–2016)

Η συριακή κρίση αποτέλεσε τον πιο άμεσο και καθοριστικό παράγοντα αναδιαμόρφωσης της τουρκικής αντίληψης απειλής μετά το 2014. Η κατάρρευση της κρατικής εξουσίας στη Συρία, η ανάδυση ένοπλων μη κρατικών δρώντων και η εμπλοκή πολλαπλών περιφερειακών και διεθνών δυνάμεων δημιούργησαν ένα περιβάλλον υψηλής αβεβαιότητας στα νότια σύνορα της Τουρκίας (Phillips 2016, 111-113).

Υπό το πρίσμα της Θεωρίας Ισορροπίας Απειλής, η συριακή σύγκρουση συγκέντρωνε και τις τέσσερις κρίσιμες μεταβλητές που προσδιορίζουν την αντίληψη απειλής: γεωγραφική εγγύτητα, αυξημένες επιθετικές ικανότητες μη κρατικών δρώντων, αβεβαιότητα ως προς τις προθέσεις τους και μεταβαλλόμενους συσχετισμούς ισχύος λόγω της εμπλοκής τρίτων δυνάμεων (Walt 1987). Η άμεση γειτνίαση της σύγκρουσης με την τουρκική επικράτεια ενίσχυσε την αίσθηση επείγοντος, μετατρέποντας τη Συρία σε πρωτεύον ζήτημα ασφάλειας.

Η αντίδραση της Τουρκίας κατά την περίοδο 2014–2016 χαρακτηρίστηκε από αυξημένη προσφυγή σε στρατιωτικά μέσα και από την εγκατάλειψη της προηγούμενης προσέγγισης περιορισμένης εμπλοκής. Η επιλογή αυτή αντανάκλασε μια δομική προσαρμογή στις νέες συνθήκες, καθώς η Άγκυρα επιδίωξε να περιορίσει τις απειλές που αναδύονταν σε άμεση γεωγραφική εγγύτητα, εντός ενός περιβάλλοντος όπου οι παραδοσιακοί μηχανισμοί διαχείρισης κρίσεων είχαν αποδυναμωθεί (Barkey & Taşpınar 2018, 127-129) (Stein 2019, 158-165)

6.3 Δυναμική πολλαπλών πόλων και δομικά κενά ισχύος: Ρωσία, Ιράν και Λιβύη (2016–2019)

Η περίοδος 2016–2019 σηματοδότησε μια ουσιώδη μεταβολή στο περιφερειακό σύστημα της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής, καθώς η δυναμική του διεθνούς συστήματος άρχισε να αποκτά σαφή πολυπολικά χαρακτηριστικά. Η ενισχυμένη ρωσική στρατιωτική παρουσία στη Συρία και η εδραίωση του Ιράν ως περιφερειακού δρώντα υψηλής επιρροής περιόρισαν σημαντικά τα περιθώρια μονομερούς δράσης άλλων κρατών, μεταβάλλοντας τους συσχετισμούς ισχύος με τρόπο που ενίσχυσε τη στρατηγική αβεβαιότητα (Haugom 2019, pp. 7–9)

Στο νέο αυτό περιβάλλον, η ισχύς δεν κατανέμεται πλέον με σταθερό τρόπο, αλλά μεταβάλλεται ανάλογα με το πεδίο και το μέτωπο σύγκρουσης. Η Ρωσία, παρότι απέκτησε

σημαντικό στρατιωτικό αποτύπωμα στη Συρία, δεν διέθετε αντίστοιχη δυνατότητα επιβολής σε άλλες περιφερειακές εστίες κρίσης, ενώ το Ιράν, παρά τη διεύρυνση της επιρροής του μέσω δικτύων συμμάχων, αντιμετώπιζε εγγενείς περιορισμούς στη μετατροπή της επιρροής αυτής σε σταθερό έλεγχο (Aras 2022, 26–28).

Η Λιβύη αποτέλεσε χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της πολυπολικής ρευστότητας. Η απουσία συγκροτημένης κρατικής εξουσίας, η περιορισμένη δέσμευση των μεγάλων δυνάμεων και η έλλειψη θεσμικού πλαισίου διαχείρισης της κρίσης δημιούργησαν ένα σαφές δομικό κενό ισχύος. Σε αντίθεση με τη Συρία, η Λιβύη δεν συνιστούσε άμεση απειλή ασφάλειας για την Τουρκία, αλλά αναδυόταν ως πεδίο στρατηγικής ευκαιρίας, όπου η εμπλοκή μπορούσε να αποφέρει οφέλη με συγκριτικά χαμηλό κόστος και περιορισμένο ρίσκο άμεσης σύγκρουσης με υπέρτερους δρώντες (Pierini 2020).

Η τουρκική αντίληψη της κατάστασης αυτής εντάσσεται στη λογική του επιθετικού ρεαλισμού, σύμφωνα με την οποία τα κράτη επιδιώκουν να αξιοποιούν δομικά κενά ισχύος όταν διαπιστώνουν ότι η διεθνής συγκυρία επιτρέπει την ενίσχυση της σχετικής τους θέσης χωρίς άμεση πρόκληση εξισορροπητικών συνασπισμών (Mearsheimer 2001, 29-33). Η παρέμβαση της Τουρκίας στη Λιβύη, συνεπώς, δεν προκύπτει ως αποτέλεσμα ιδεολογικών ή εσωτερικών κινήτρων, αλλά ως στρατηγική απόκριση σε ένα ρευστό σύστημα, όπου η ισχύς διαχέεται άνισα και δημιουργεί ευκαιρίες επιλεκτικής προβολής επιρροής.

6.4 Ανατολική Μεσόγειος και περιφερειακή εξισορρόπηση ισχύος (2019–2021)

Η Ανατολική Μεσόγειος αναδείχθηκε την περίοδο 2019–2021 σε κεντρικό πεδίο περιφερειακής εξισορρόπησης ισχύος, καθώς η περιοχή απέκτησε αυξημένη γεωστρατηγική σημασία λόγω της αλληλεπίδρασης ενεργειακών, θαλάσσιων και στρατιωτικών παραμέτρων. Η διαμόρφωση νέων συνεργασιών μεταξύ κρατών της περιοχής, σε συνδυασμό με την ενίσχυση της παρουσίας δρώντων εκτός περιφέρειας, συνέβαλε στη σταδιακή μεταβολή της αρχιτεκτονικής ασφάλειας στην Ανατολική Μεσόγειο (Φίλη & Καιρίδης 2023, 17-20).

Από δομική σκοπιά, η περιοχή συγκέντρωνε βασικά χαρακτηριστικά που επηρέασαν την τουρκική αντίληψη απειλής. Πρώτον, η ενίσχυση της ισχύος ανταγωνιστικών συνασπισμών αύξησε την αβεβαιότητα ως προς τη μελλοντική κατανομή ισχύος. Δεύτερον, η γεωγραφική εγγύτητα των εξελίξεων καθιστούσε τις μεταβολές άμεσα σχετικές με τη στρατηγική ασφάλεια της Τουρκίας. Τρίτον, η αμφισημία ως προς τις προθέσεις των περιφερειακών δρώντων ενίσχυσε την αίσθηση στρατηγικού αποκλεισμού (Öniş, & Yılmaz 2021, 195-216).

Σύμφωνα με τη Θεωρία Ισορροπίας Απειλής, ο συνδυασμός αυτών των παραμέτρων οδηγεί τα κράτη σε αναπροσαρμογή της συμπεριφοράς τους, με στόχο τη διατήρηση της σχετικής τους θέσης στο σύστημα (Walt 1987, 21-60). Η τουρκική αντίδραση στην Ανατολική Μεσόγειο μπορεί να ερμηνευθεί ως προσπάθεια εξισορρόπησης ενός περιφερειακού περιβάλλοντος που εξελισσόταν εις βάρος της. Η ενίσχυση της ναυτικής παρουσίας, οι στρατιωτικές ασκήσεις και η αυξημένη διπλωματική κινητικότητα συνιστούν εκφάνσεις αυτής της δομικής στρατηγικής προσαρμογής.

Η Ανατολική Μεσόγειος, επομένως, δεν αποτέλεσε απλώς ένα ακόμη μέτωπο εξωτερικής πολιτικής, αλλά έναν χώρο όπου η Τουρκία επιχείρησε να αναχαιτίσει τη δημιουργία σταθερών περιφερειακών ισορροπιών που θα περιόριζαν τη στρατηγική της ευελιξία. Η συμπεριφορά αυτή αντανακλά τη λογική της εξισορρόπησης ισχύος σε περιβάλλον αυξημένου ανταγωνισμού, επιβεβαιώνοντας τη συνεπή εφαρμογή του δομικού ρεαλισμού στην ανάλυση της τουρκικής πολιτικής.

Στο πλαίσιο αυτό διαμορφώθηκε το Δόγμα «Γαλάζιας Πατρίδος», σύμφωνα με το οποίο αποτυπώνεται η διευρυμένη θαλάσσια αντίληψη ασφαλείας της Άγκυρας και η διεκδίκηση ενεργητικότερου ρόλου στην Ανατολική Μεσόγειο. Το Δόγμα αυτό σηματοδοτεί θα λέγαμε τη μετάβαση από τη λογική των «μηδενικών προβλημάτων», σε μια πιο ενεργητική στρατηγική, με προβολή της ναυτικής ισχύος της Άγκυρας και την υπεράσπιση των θαλάσσιων ζωνών επιρροής της.

6.5 Νέα διεθνή και περιφερειακά δεδομένα: δομικές ευκαιρίες και στρατηγική αναπροσαρμογή της Τουρκίας (2022–2024)

Η περίοδος 2022–2024 χαρακτηρίστηκε από νέες διεθνείς εξελίξεις που επηρέασαν ουσιαστικά τη λειτουργία του διεθνούς συστήματος και, κατ' επέκταση, το περιφερειακό περιβάλλον της Τουρκίας. Ο πόλεμος στην Ουκρανία απορρόφησε σημαντικούς στρατιωτικούς και πολιτικούς πόρους της Ρωσίας, περιορίζοντας τη δυνατότητά της να διατηρεί τον ίδιο βαθμό επιρροής σε άλλα περιφερειακά μέτωπα (Charap & Colton 2022, 213-220).

Παράλληλα, η σταδιακή αποδυνάμωση του Ιράν, λόγω συσσωρευμένων πιέσεων και περιφερειακής κόπωσης, επηρέασε τη συνολική ισορροπία ισχύος στη Μέση Ανατολή. Οι εξελίξεις αυτές συνέβαλαν στη δημιουργία νέων δομικών κενών, τα οποία επανακαθόρισαν τις αντιλήψεις απειλής και ευκαιρίας για περιφερειακούς δρώντες (Ulgen 2022, 3-4).

Στη Συρία, η περαιτέρω αποδυνάμωση του καθεστώτος Άσαντ και η ανάδυση νέων πολιτικών και στρατιωτικών σχηματισμών διατήρησαν τη ρευστότητα του συστήματος. Η Τουρκία αντιλήφθηκε τις εξελίξεις αυτές όχι ως επιστροφή στη σταθερότητα, αλλά ως αναδιαμόρφωση του

κενού εξουσίας, το οποίο εξακολουθούσε να επηρεάζει άμεσα την περιφερειακή ασφάλεια (Aras (a) 2022, 27-30)

Η στρατηγική της αντίδραση κατά την περίοδο αυτή χαρακτηρίστηκε από αυξημένη επιλεκτικότητα και προσαρμοστικότητα. Η Τουρκία απέφυγε τη γενικευμένη εμπλοκή, επιδιώκοντας να αξιοποιήσει τις δομικές ευκαιρίες που προκύπταν χωρίς να υπερβεί τα όρια που έθετε το διεθνές σύστημα. Η συμπεριφορά αυτή αντανάκλα τη λογική της στρατηγικής αυτονομίας κράτους μέσης ισχύος, το οποίο λειτουργεί σε περιβάλλον παρατεταμένης ρευστότητας και αβεβαιότητας (Robins(a) 2020, 183-189).

Η έννοια της στρατηγικής αυτονομίας στην τουρκική εξωτερική πολιτική μετά το 2014 αφορά κυρίως τη διεύρυνση της ευελιξίας στη λήψη αποφάσεων και όχι την επίτευξη πλήρους στρατηγικής ανεξαρτησίας από το διεθνές σύστημα (Haass 2017, 47). Η βιβλιογραφία για τα κράτη μέσης ισχύος επισημαίνει ότι η αύξηση της αυτονομίας επιδιώκεται εντός δομικών οικονομικών και θεσμικών περιορισμών που δεν μπορούν να παρακαμφθούν (Kubicek (a) 2022). Στην περίπτωση της Τουρκίας, η στρατηγική αυτή αποτυπώθηκε μέσω επιλεκτικών συνεργασιών και τακτικής αξιοποίησης των ανταγωνισμών μεταξύ μεγάλων δυνάμεων, χωρίς να συνεπάγεται ρήξη με τους βασικούς μηχανισμούς της διεθνούς τάξης (Robins (b) 2020).

6.6 Συνολική αποτίμηση της περιόδου 2014–2024: αντίληψη απειλής και στρατηγική προσαρμογή κράτους μέσης ισχύος

Η συνολική εξέταση της περιόδου 2014–2024 καταδεικνύει ότι η τουρκική εξωτερική πολιτική ακολούθησε ένα συνεκτικό μοτίβο στρατηγικής προσαρμογής σε μεταβαλλόμενες δομικές συνθήκες. Η συμπεριφορά της Τουρκίας δεν μπορεί να ερμηνευθεί επαρκώς μέσω εσωτερικών παραγόντων, αλλά αναδεικνύεται ως απόκριση στις πιέσεις, τις απειλές και τις ευκαιρίες που προέκυψαν στο περιφερειακό και διεθνές σύστημα (Schweller 1999, 148-149) (Snyder, J. 1997, 15-22).

Η εφαρμογή της Θεωρίας Ισορροπίας Απειλής επιτρέπει την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο η Τουρκία επαναπροσδιόρισε τις προτεραιότητές της, ενώ ο Επιθετικός Ρεαλισμός φωτίζει τη μετάβαση προς πιο ενεργητικές μορφές στρατηγικής συμπεριφοράς όταν οι δομικές συνθήκες το επέτρεπαν. Η τουρκική περίπτωση αναδεικνύει τη συμπεριφορά κράτους μέσης ισχύος που επιδιώκει να διατηρήσει τη σχετική του θέση σε ένα σύστημα όπου οι ισορροπίες είναι ασταθείς και τα κενά ισχύος συχνά αναπαράγονται.

Η ανάλυση αυτή δημιουργεί το αναγκαίο υπόβαθρο για τη συνθετική συζήτηση που ακολουθεί στο επόμενο κεφάλαιο, όπου εξετάζεται η συνολική ερμηνεία του τουρκικού μετασχηματισμού και οι επιπτώσεις του στη θεωρία και την περιφερειακή ασφάλεια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο : Συμπεράσματα, Επιπτώσεις & Πολιτικές Προτάσεις

7.1 Ανακεφαλαίωση συνολικής πορείας (2002–2024)

Η τουρκική εξωτερική πολιτική από το 2002 έως το 2024 δεν ακολούθησε μια γραμμική πορεία, αλλά διαμορφώθηκε σε τρεις διακριτές φάσεις, καθεμία επηρεασμένη από διεθνείς εξελίξεις, περιφερειακές μεταβολές και εσωτερικές πολιτικές δυναμικές. Στο πρώτο στάδιο (2002–2010), η Άγκυρα επιδίωξε συστηματική εξομάλυνση με τους γείτονες, προώθησε την προοπτική ευρωπαϊκής ένταξης και τοποθέτησε την οικονομική ανάπτυξη στο επίκεντρο της εξωτερικής δράσης, στηριζόμενη στη λογική των «μηδενικών προβλημάτων». Κεντρικό θεωρητικό εργαλείο υπήρξε η «Στρατηγική Βάθους», η οποία αντιμετώπιζε τη γεωγραφική θέση της χώρας ως πλεονέκτημα για διευρυμένη περιφερειακή παρουσία, από τα Βαλκάνια έως τη Μέση Ανατολή (Davutoğlu 2001, 67-74). Στο εσωτερικό, η σταθερή κοινοβουλευτική πλειοψηφία του ΑΚΡ, η οικονομική άνοδος και η ενίσχυση νέων επιχειρηματικών ομάδων δημιούργησαν πρόσφορο πλαίσιο για μια πιο δραστήρια αλλά ακόμη μη συγκρουσιακή εξωτερική πολιτική (Yavuz, & Özcan 2020, 7-9).

Η δεύτερη φάση, η περίοδος της Αραβικής Άνοιξης (2011–2013), αποτέλεσε σημείο καμπής για την τουρκική εξωτερική πολιτική. Οι εξεγέρσεις, οι ανατροπές καθεστώτων και η ένταση των εμφυλίων στη Μέση Ανατολή δημιούργησαν μια ασταθή περιφερειακή πραγματικότητα, στην οποία η Άγκυρα χρειάστηκε να κινηθεί με λιγότερη πρόβλεψη. Η στρατηγική στήριξη συγκεκριμένων ισλαμικών κινημάτων, κυρίως σε Αίγυπτο και Συρία, ενίσχυσε τις εντάσεις με αραβικούς δρώντες και άλλα περιφερειακά κέντρα ισχύος. Παράλληλα, στο εσωτερικό, η επιδείνωση των θεσμικών αντιπαραθέσεων και η αυξημένη προτεραιότητα που δόθηκε σε ζητήματα ασφάλειας συνέβαλαν σε μια πιο συγκεντρωτική διαδικασία λήψης αποφάσεων, η οποία διαμόρφωσε τις μετέπειτα στρατηγικές επιλογές.

Η τρίτη φάση, από το 2014 έως το 2025, χαρακτηρίζεται από μια πιο αποφασιστική και παρεμβατική προσέγγιση. Η Τουρκία δραστηριοποιήθηκε στρατιωτικά στη Συρία, στο βόρειο Ιράκ και στη Λιβύη, ενώ επένδυσε σε μη επανδρωμένα συστήματα, ενισχύοντας τη δυνατότητα άμεσης επιρροής σε κρίσιμες ζώνες. Παράλληλα, οι ενέργειές της στα ενεργειακά και θαλάσσια ζητήματα

της Ανατολικής Μεσογείου υπογράμμισαν τη διεκδίκηση ενός πιο αυτόνομου στρατηγικού ρόλου. Στο εσωτερικό, η θεσμική αναδιάρθρωση προς το προεδρικό σύστημα και η ενδυνάμωση των μηχανισμών ασφαλείας αύξησαν την ταχύτητα λήψης αποφάσεων, αλλά περιόρισαν τη θεσμική πολυφωνία, ενισχύοντας μια κεντρικά καθοδηγούμενη μορφή εξωτερικής πολιτικής (Ozkececi Taner & Acikgoz 2023, 239-245).

Συνολικά, η περίοδος 2002–2025 αποτυπώνει μια σταδιακή μετάβαση από μια φάση εξομάλυνσης και έμφασης στην ήπια ισχύ προς ένα σύνθετο μοντέλο όπου συνεργασία και ανταγωνισμός συνδυάζονται. Η ανάλυση σε διεθνές, περιφερειακό και εσωτερικό επίπεδο δείχνει ότι η μεταβολή δεν οφείλεται σε έναν μόνο παράγοντα, αλλά συνθέτει μεταβαλλόμενες ισορροπίες στο διεθνές σύστημα, νέες περιφερειακές δυναμικές και εσωτερικές θεσμικές και ιδεολογικές αλλαγές που επηρέασαν τον τρόπο με τον οποίο η Τουρκία επιλέγει να δρα στον κόσμο, όπως αναδείχθηκε μέσα από τη συνδυαστική εφαρμογή της Θεωρίας Ισορροπίας Απειλής και του Επιθετικού Ρεαλισμού. (Kubicek 2022).

7.2 Απαντήσεις στα ερευνητικά ερωτήματα

Η ανάλυση της πρώτης περιόδου (2002–2010) δείχνει τα θεμέλια που οδήγησαν στη διαμόρφωση του δόγματος των “μηδενικών προβλημάτων” και στην προτεραιότητα στην ήπια ισχύ. Τα ευρήματα δείχνουν ότι η σύμπτωση μιας ευνοϊκής διεθνούς συγκυρίας, η θετική πορεία προς την ΕΕ, η σταθερή οικονομική ανάπτυξη και η επιδίωξη της Τουρκίας να λειτουργήσει ως γέφυρα μεταξύ Δύσης και μουσουλμανικού κόσμου συνέβαλαν καθοριστικά στη συγκεκριμένη στρατηγική. Το πλαίσιο αυτό δημιούργησε συνθήκες όπου η διπλωματική μεσολάβηση και η προβολή ήπιας δύναμης θεωρήθηκαν αποτελεσματικά εργαλεία εξωτερικής πολιτικής.

Η εξέταση της περιόδου της Αραβικής Άνοιξης (2011–2013) αποτυπώνει τον αντίκτυπό της στη μεταβολή της τουρκικής στρατηγικής. Τα δεδομένα δείχνουν ότι την περίοδο 2011–2013 η Τουρκία αντιλαμβάνεται ταυτόχρονα ευκαιρίες και αυξημένους κινδύνους. Η ανάδυση νέων πολιτικών δρώντων, η κατάρρευση καθεστώτων και η ένταση περιφερειακών συγκρούσεων οδήγησαν την Άγκυρα σε πιο ενεργή και παρεμβατική στάση, με στόχο επιρροή στις εξελίξεις. Ωστόσο, αυτή η στροφή επέφερε επιδείνωση των σχέσεων με γειτονικές χώρες και με βασικούς δυτικούς εταίρους.

Η ανάλυση της περιόδου μετά το 2014 εξετάζει τους εσωτερικούς παράγοντες που ώθησαν την Τουρκία σε πιο αποφασιστική εξωτερική πολιτική. Τα στοιχεία δείχνουν ότι οι τρομοκρατικές επιθέσεις, η απόπειρα πραξικοπήματος, οι αλλαγές στην ισορροπία μεταξύ κυβέρνησης, στρατού

και κρατικών θεσμών, καθώς και η μετάβαση στο προεδρικό σύστημα, ενίσχυσαν τη συγκέντρωση εξουσίας. Σε αυτό το περιβάλλον, η χρήση στρατιωτικών και τεχνολογικών μέσων απέκτησε μεγαλύτερη βαρύτητα στις εξωτερικές αποφάσεις, διαμορφώνοντας μια πιο άμεση και ενεργή στρατηγική.

7.3 Θεωρητική συμβολή

Η περίπτωση της Τουρκίας βοηθά να φανεί κατά πόσο οι ρεαλιστικές προσεγγίσεις, και ειδικότερα η Θεωρία Ισορροπίας Απειλής και ο Επιθετικός Ρεαλισμός, επαρκούν για να εξηγήσει μια εξωτερική πολιτική που στηρίζεται στην ασφάλεια και στην ανάγκη για στρατηγική ανεξαρτησία. Η Άγκυρα δεν μένει μόνο στην προστασία των συνόρων, αλλά επενδύει σε στρατιωτική ισχύ, τεχνολογία και περιφερειακές επιχειρήσεις, ενώ ταυτόχρονα διαχειρίζεται τις σχέσεις της με μεγάλες δυνάμεις μέσα από ευελιξία και επιλεκτικές συνεργασίες· στοιχεία που συνδέονται με το ρεαλιστικό πλαίσιο, ιδιαίτερα στο πώς αντιμετωπίζει έναν ασταθή περιφερειακό χώρο.

Ωστόσο, τα ευρήματα δείχνουν πως τα υλικά δεδομένα και οι ισορροπίες ισχύος δεν αρκούν για να αποτυπώσουν πλήρως τη τουρκική συμπεριφορά. Ο πολιτικός λόγος της ηγεσίας, η ιδέα της αποκατάστασης ιστορικού κύρους, η σχέση με το πολιτικό Ισλάμ και οι εσωτερικοί συνασπισμοί εξουσίας εισάγουν κίνητρα που ξεφεύγουν από την ψυχρή λογική του ρεαλισμού. Όταν προστεθούν και τα θεσμικά χαρακτηριστικά, η συγκέντρωση εξουσίας, η αλλαγή ισορροπίας ανάμεσα σε στρατό και προεδρία— αλλά και οι ιδεολογικές στοχεύσεις, τότε προκύπτει μια πιο σύνθετη εικόνα.

Γι' αυτό και η έρευνα προσεγγίζει την τουρκική εξωτερική πολιτική κυρίως από δομική σκοπιά, εξετάζοντας την κατανομή ισχύος αλλά και τις αντιλήψεις απειλής στο περιφερειακό και διεθνές σύστημα. Σ' αυτό το πλαίσιο, η Τουρκία δεν εμφανίζεται ούτε ως πλήρως αναθεωρητική δύναμη χωρίς φραγμούς ούτε ως παθητικός δέκτης εξωτερικών πιέσεων, αλλά ως «παίχτης», που αξιοποιεί αντιθέσεις, ευκαιρίες και κενά ισχύος σε ένα μεταβαλλόμενο διεθνές περιβάλλον, αναλαμβάνοντας ταυτόχρονα ρίσκα που επιβαρύνουν τη σταθερότητα στις σχέσεις της με γείτονες και συμμάχους.

7.4 Επιπτώσεις και προτάσεις πολιτικής

Τα συμπεράσματα της έρευνας δείχνουν ότι οι τρέχουσες εξελίξεις στην τουρκική εξωτερική πολιτική επηρεάζουν άμεσα την περιφερειακή ισορροπία, από τη Μέση Ανατολή έως την Ανατολική Μεσόγειο. Τα παραπάνω προκύπτουν άμεσα από την ανάλυση των περιπτώσεων της Συρίας, της Ανατολικής Μεσογείου και των σχέσεων Τουρκίας–Δύσης που εξετάστηκαν στα

προηγούμενα κεφάλαια. Η έντονη και συχνά διεκδικητική παρουσία της Τουρκίας σε περιοχές κρίσης αυξάνει τον κίνδυνο λανθασμένων εκτιμήσεων και υπερβάσεων (Kutlay, & Öniş 2021, 1-20). Επομένως, η διατήρηση της σταθερότητας απαιτεί συνδυασμό ισχύος, διαλόγου και μηχανισμών αποκλιμάκωσης, ώστε οι εντάσεις να παραμένουν διαχειρίσιμες και τα απρόβλεπτα περιστατικά να αντιμετωπίζονται εγκαίρως.

Για την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση, γίνεται ολοένα πιο σαφές ότι η Τουρκία δεν μπορεί να ερμηνεύεται μονοδιάστατα, ούτε αποκλειστικά ως απειλή ούτε αποκλειστικά ως εταίρος. Η πολυπλοκότητα των σχέσεων απαιτεί παράλληλη ενίσχυση της αποτρεπτικής ικανότητας, ενεργή συμμετοχή σε ευρωπαϊκά και νατοϊκά φόρα και, ταυτόχρονα, ανοιχτά κανάλια συνεργασίας σε τομείς κοινού ενδιαφέροντος όπως το προσφυγικό, η ενέργεια και οι κλιματικές προκλήσεις (Φίλη & Καιρίδης 2023, 214-221).

Στο πλαίσιο του NATO, η τουρκική στάση αναδεικνύει τις δυσκολίες που προκύπτουν όταν ένα κράτος-μέλος επιδιώκει μεγαλύτερη στρατηγική ελευθερία, ενώ ταυτόχρονα διατηρεί παράλληλες σχέσεις με ανταγωνιστικές δυνάμεις. Η ενίσχυση των μηχανισμών συνεννόησης, η σαφήνεια στις αποφάσεις που αφορούν εξοπλιστικά ζητήματα και η εστίαση σε κοινές απειλές, όπως η ασφάλεια στη θάλασσα και η αντιμετώπιση τζιχάντ δικτύων μπορούν να αποτρέψουν περαιτέρω εντάσεις (Kubicek 2022, 246-248).

Από ελληνική σκοπιά, προκύπτει η ανάγκη για μια διπλή προσέγγιση: ισχυρή αποτροπή σε στρατιωτικό επίπεδο και, παράλληλα, ενεργός παρουσία σε ευρωπαϊκές και περιφερειακές πρωτοβουλίες. Η διατήρηση ανοικτών διαύλων επικοινωνίας, η διερεύνηση πρακτικών μορφών συνεργασίας και η ύπαρξη θετικών κινήτρων στο τραπέζι μπορούν να διευκολύνουν μια σταδιακή αποκλιμάκωση και να ανοίξουν τον δρόμο για εφαρμόσιμες λύσεις στα ζητήματα της Ανατολικής Μεσογείου (Φίλη & Καιρίδης 2023, 227-231).

7.5 Περιορισμοί και προοπτικές μελλοντικής έρευνας

Η έρευνα στηρίχθηκε κυρίως σε δευτερογενείς πηγές και όχι σε πρωτογενές αρχειακό υλικό. Χρησιμοποιήθηκε ανάλυση λόγου και πολιτικών πρακτικών, όπως αυτές αποτυπώνονται στη σχετική βιβλιογραφία, ενώ αξιοποιήθηκαν επίσημες δηλώσεις και εκθέσεις διεθνών οργανισμών. Αυτό επέτρεψε την κάλυψη ενός εκτεταμένου χρονικού φάσματος, αλλά συνοδεύτηκε από περιορισμούς: δεν έγινε συστηματική χρήση πρωτογενών αρχείων, ούτε διεξήχθησαν συνεντεύξεις με φορείς χάραξης πολιτικής, ένα κενό που θα μπορούσε να αποκαλύψει κρίσιμες πτυχές της διαδικασίας λήψης αποφάσεων.

Επιπλέον, η ανάλυση επικεντρώθηκε κυρίως στις σχέσεις της Τουρκίας με τις Ηνωμένες Πολιτείες, την Ευρωπαϊκή Ένωση, τη Ρωσία και τους γειτονικούς περιφερειακούς δρώντες. Σε επόμενο στάδιο, οι μελέτες μπορούν να εμβαθύνουν περισσότερο στη στάση της Κίνας, αλλά και στη θέση της Τουρκίας σε νέα πολυμερή σχήματα της Ασίας και της Αφρικής. Κάτι τέτοιο θα βοηθούσε να αποτιμηθεί με μεγαλύτερη ακρίβεια αν πρόκειται για στρατηγική αυτονομία ή για μια ανανεωμένη μορφή εξάρτησης.

Μετά το 2022, λόγω της ρωσικής εισβολής στην Ουκρανία, των ανακατατάξεων στον ενεργειακό χάρτη και των εσωτερικών πολιτικών αλλαγών στην Τουρκία, κρίνεται αναγκαίο να επανεξεταστούν τα συμπεράσματα, στο πλαίσιο μελλοντικής έρευνας. Η συμπεριφορά της Άγκυρας σε ένα περιβάλλον που μεταβάλλεται τόσο γρήγορα απαιτεί συνεχή παρακολούθηση, όχι μόνο σε ακαδημαϊκό επίπεδο, αλλά και από τους ευρωπαϊκούς και μεσανατολικούς φορείς πολιτικής, οι οποίοι επηρεάζονται άμεσα από τις στρατηγικές επιλογές της.

Βιβλιογραφία

- Açıksöz, Sinan. 2020. "Neo-Ottomanism and Turkish Foreign Policy." *Middle East Critique* 29 (3): 251–266.
- Akgün, Mensur, and Sabiha Senyücel Gündoğar. 2019. *The concept of strategic depth and Turkish foreign policy*. TESEV Publications, σσ. 5-18.
- Akkoyunlu, Karabekir, and Kerem Öktem. 2016. "Existential Insecurity and the Making of a Weak Authoritarian Regime in Turkey." *Southeast European and Black Sea Studies* 16 (4): 505–527.
- Altunışık & Martin. 2011. *Making Sense of Turkish Foreign Policy in the Middle East under the AKP*. Turkish Studies, Routledge.
- Aras, Bülent. 2022a. *Middle Powers and Regional Orders in the Middle East*. *The International Spectator*, pp. 27–30.
- Aras, Bülent. 2022b. "Middle Powers and Regional Orders in the Middle East." *The International Spectator* 57 (2): 26–28.
- Aybars. 2023. *Economic fragility and regional activism in Turkey*. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*: 12–31.
- Aydın-Düzgit, Senem, and Nathalie Tocci. 2015. *Turkey and the European Union*. Palgrave Macmillan.

- Balcı, Ali. 2021. *Turkey's Foreign Policy: New Orientations*. London: Palgrave Macmillan.
- Barkey, Henri J., and Ömer Taşpınar. 2015. "Turkey and the West: Fault Lines in a Troubled Alliance." *Survival* 57 (2): 107–124.
- Barkey, Henri J. 2015. "Turkey's Syria Predicament." *Survival* 57 (1): 1–18.
- Barkey, & Taşpınar. 2018. *Turkey and the Middle East*. Routledge.
- Barkey, H. J. & Taşpınar, Ö. (a). 2018. *Turkey's Syria Predicament*. *Survival: Global Politics and Strategy*, Vol. 60, No. 4
- Charap, Samuel, and Timothy J. Colton. 2022. *Everyone Loses: The Ukraine Crisis and the Ruinous Contest for Post-Soviet Eurasia*. Routledge.
- Checkel, Jeffrey T. 2017. "Process Tracing and the Social Sciences: From Metaphor to Analytic Tool." In *Process Tracing: From Metaphor to Analytic Tool*, edited by Andrew Bennett and Jeffrey T. Checkel, 1–28. Cambridge: Cambridge University Press.
- Christensen, Thomas J., and Jack Snyder. 1990. *Chain gangs and passed bucks: Predicting alliance patterns in multipolarity*. *International Organization*: 137-168.
- Cook, Steven A. 2015. *False dawn: Protest, democracy, and violence in the new Middle East*. Oxford University Press.
- Cook, Steven A. 2021. *The Turkish military interventions: strategic gains, long-term dilemmas*. CFR Report
- Cook, Steven A. 2017. *False Dawn: Protest, Democracy, and Violence in the New Middle East*. Oxford University Press: 87-101.
- Davutoğlu, Ahmet. 2010. *Strategic Depth: Turkey's International Position*.
- Destradi, Sandra. 2018. "Middle Powers and Regional Leadership: A Conceptual Framework." GIGA Working Papers, No. 302. Hamburg: German Institute of Global and Area Studies.
- Donnelly, Jack. 2015. *Theories of international relations*. Palgrave Macmillan.
- Elman, Colin. 2004. *Realism and the Balancing of Power: A New Debate*. London: Routledge.
- European Commission. 2016. *EU–Turkey Relations in the Context of the Syrian Crisis*. Brussels: European Union.
- Gause, F. Gregory III. 2014. *Beyond Sectarianism: The New Middle East Cold War*. Washington, DC: Brookings Institution Press.

- Gumuscu, Sebnem. 2016. *Rising competitive authoritarianism in Turkey*. Third World Quarterly: 97-101.
- Gumuscu, Sebnem. 2018. *Democracy, Identity, and Foreign Policy in Turkey*. Cambridge: Cambridge University Press: 95–102.
- Gumuscu, Sebnem (a), 2016. *Democracy, Identity and Foreign Policy in Turkey*. Palgrave Macmillan:112-118.
- Gurcan, Metin. 2016. “Military Involvement in Politics in Turkey: Armed Forces, Politics and Democracy.” *Turkish Studies* 17 (3): 420–437.
- Haass, Richard N. 2017. *A World in Disarray: American Foreign Policy and the Crisis of the Old Order*. New York: Penguin Press.
- Hale, William. 2013. *Turkish Foreign Policy Since 1774*. London: Routledge.
- Haugom, Lars. 2019. “Turkish Foreign Policy under Erdoğan: Security, Autonomy and Regional Power.” *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*.
- Hinnebusch, Raymond, and Adham Saouli. 2020. *The War for Syria: Regional and International Dimensions of the Syrian Uprising*. London: Routledge: pp.23-25.
- Kaliber & Tocci. 2014. *Turkey and the European Union: Processes of Europeanisation*. Routledge :35-60.
- Karakoç, Ekrem, and Matthew Dalton. 2021. *US–Turkey Relations in a Multipolar World*. CSIS Analysis: pp. 7-9.
- Kardaş, Şaban. 2017. “Turkey’s Middle East Policy: Order-Building vs. Status-Seeking.” *Turkish Studies*: pp. 1-20.
- Kasapoğlu, Can. 2021. *Drone Warfare and Turkish Military Strategy*. EDAM Report: 5-25.
- Keyman, E. Fuat. 2020. “Turkish Foreign Policy in a Post-Western Order.” *Third World Quarterly*: 100.
- Kirişçi, Kemal. 2020. *Turkey and the West: Fault-Lines in a Troubled Alliance*. Washington, DC: Brookings Institution Press.
- Kubicek, Paul. 2022a. *Turkey’s Foreign Policy*. London: Routledge.
- Kubicek, Paul. 2022. *Turkey's foreign policy: Domestic politics and international relations*. Routledge: 314–318

- Kutlay, Mustafa, and Ziya Öniş. 2021. "Turkish Foreign Policy in a Post-Liberal Order." *Third World Quarterly* 42 (3): 1–20.
- Kutlay, Mustafa. 2011. *The Political Economy of Turkey's EU Accession: Reform, Growth and Distribution*. London: Routledge:43–48, 61–65.
- Labs, Eric J. 1997. *Beyond victory: Offensive realism and the expansion of war aims*. *Security Studies*: 7-20.
- Levy, Jack S. 1989. *The causes of war: A review of theories*. *Journal of Interdisciplinary History*.
- Levy, Jack S. 1997. *Causes of War*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lundgren. 2018. *The Assad dilemma: Western hesitation and the Syrian conflict*. *Journal of Strategic Studies*: 495-520.
- Lynch, Marc. 2018. *The new Arab wars*. *PublicAffairs*: 11–13.
- Mearsheimer, John J. 2001. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W. W. Norton.
- Melissen. 2005. *The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations*. Palgrave Macmillan: 3-25.
- Öniş, Ziya. 2020. *Turkey under the challenge of state capitalism*. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*.
- Öniş, Ziya, and Şuhnaz Yılmaz. 2021. "Turkey as a Mid-Level Power in the Changing International Order." *International Politics* 58 (2): 195–216.
- Özkan, Behlül. 2014. "Turkey, Davutoğlu and the Idea of Pan-Islamism." *Survival*: 125-138.
- Ozkececi Taner & Acikgoz. 2023. *Civil-Military relations and executive dominance in Turkey*. *South European Society and Politics*: 239-245.
- Phillips, Christopher. 2016. *The battle of Syria: International rivalry in the new Middle East*. Yale University Press: 111–113.
- Pierini, Marc. 2015. *The trouble triangle: Turkey the EU and the United States*. Carnegie Europe.
- Pierini, Marc. 2020. *Turkey's Eastern Mediterranean Gambit*. Brussels: Carnegie Europe.
- Pressman, Jeremy. 2020b. *Power without Influence: The Bush Administration's Foreign Policy Failure in the Middle East*. Oxford: Oxford University Press : 9–12.
- Pressman, Jeremy. 2020. *Power without influence*. Cornell University Press :1-12.
- Robins, Philip. 2020. *Turkey and the Middle East*. London: Bloomsbury Academic

- Robins, Philip. 2020a. *Turkey's uneasy relationship with the Middle East*. Routledge : 23-41.
- Sanchez, Alejandro. 2020. "Economic Statecraft and Turkey's Foreign Policy." *Journal of International Relations* 12 (2): 45–67.
- Schweller, Randall L. 1994. "Bandwagoning for Profit." *International Security*:73-76.
- Schweller, Randall L. 1999. *Deadly Imbalances*. New York: Columbia University Press :148–149.
- Snyder, Jack. 1997. *Myths of empire*. Cornell University Press: 15–22.
- Stein, Aaron. 2017. *The great ISIS panic : Explaining Western media coverage of the Islamic State*. *International Security*:141–146.
- Stein, Aaron. 2019. *Turkey's security concerns in northern Syria*. *Middle East Policy*:158–165.
- Sterling-Folker, Jennifer. 2008. *Making sense of international relations theory*. Lynne Rienner: 50-72.
- Tocci, Nathalie. 2015. *Turkey and the European Union: A journey through political turbulence*. Palgrave Macmillan: 112-129.
- Tol, Gonul. 2018. *Turkey's search for strategic autonomy*. Middle East Institute: 3–4.
- Ülgen, Sinan. 2022. *Turkey's diplomatic normalization: motives and constraints*. Carnegie Paper: 3–4.
- Walker, Joshua W. 2010. *Turkey's Strategy in the Middle East: Trends and Implications*. LSE IDEAS:. 5-14.
- Walt, Stephen M. 1987. *The Origins of Alliances*. Ithaca: Cornell University Press.
- Wohlforth, William C. 1999. "The Stability of a Unipolar World." *International Security*.
- Yavuz, M. Hakan, and Nihat Ali Özcan. 2020. *Turkey's Kurdish question*. Routledge: 50-55.
- Yeşiltaş, Murat. 2018. *Strategy, culture and identity*. *Turkish Studies*: 60-78.
- Yılmaz, Gencer. 2021. *Security dilemmas and militarization in Turkish foreign policy*. *Mediterranean Politics*, 26(5): 547–565.
- Φίλη, Κωνσταντίνος, και Άγγελος Συρίγος Καιρίδης. 2023. *Ανατολική Μεσόγειος: Ολική Επαναφορά*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη: 17-20.